

Α.Τ.Ε.Ι ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

**ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ**

Θέμα:

“Επιπτώσεις του τουρισμού στην οικονομία του τόπου
υποδοχής”

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

Γιώργος Κυριακάκης

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ:

Παπαχριστόπουλος Νικόλαος

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΣΕΛ.

1.ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ,ΕΝΝΟΙΑΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΑ	3
2.Ο ΤΟΥΡΙΣΤΑΣ.....	6
3.ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	9
4.ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	11
5.ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ ΣΗΜΕΡΑ.....	14

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

6.ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΙΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ.....	15
7.Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	17
7α.ΤΥΠΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	19
8.ΘΕΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟΝ ΤΟΠΟ ΥΠΟΔΟΧΗΣ.....	21
9.ΑΡΝΗΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟΝ ΤΟΠΟ ΥΠΟΔΟΧΗΣ.....	27
10.ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....	33
11.Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	34
12.ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ Α, Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΑ ΝΗΣΙΑ ΙΟΣ ΚΑΙ ΚΕΡΚΥΡΑ.....	36
13.ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ Β,Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΛΑΣΙΘΙ.....	39

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

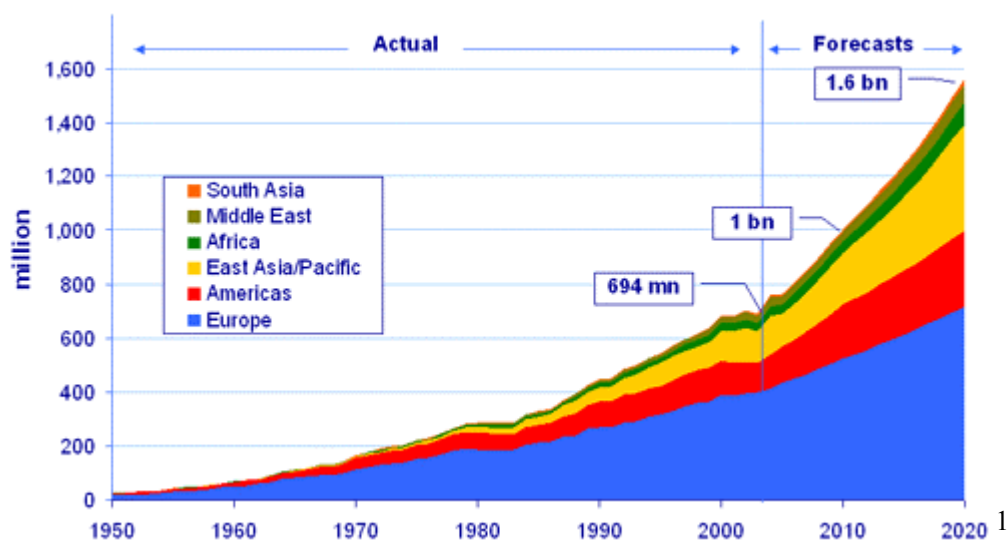
14.ΕΠΙΛΟΓΟΣ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.....	42
15.ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	45

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τουρισμός, έννοια και σημασία

Ο τουρισμός είναι ένα σημαντικό κοινωνικό φαινόμενο που γνωρίζει ραγδαία ανάπτυξη στις μέρες μας. Είναι ίσως η μεγαλύτερη παγκόσμια βιομηχανία σήμερα, αντιπροσωπεύοντας το 10% - 12% του Παγκόσμιου Ακαθάριστου Προϊόντος.

Η εξέλιξη του τουρισμού πραγματοποιήθηκε κυρίως μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο. Σύμφωνα με στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού οι αφίξεις τουριστών σε διεθνές επίπεδο, από 25 εκατομμύρια αφίξεις το 1950, έφτασαν τα 695 εκατομμύρια το 2003, ενώ προβλέπεται οι αφίξεις να φτάσουν τα 1,6 δις το 2020.

Στο παραπάνω διάγραμμα βλέπουμε ότι μέχρι το 2020, οι κορυφαίοι προορισμοί παγκοσμίως θα είναι η Ευρώπη με 717 εκατομμύρια τουρίστες, η Ανατολική Ασία και ο Ειρηνικός, με 397 εκατομμύρια, και η Αμερικάνικη ήπειρος με 282 εκατομμύρια, ακολουθούμενες από την Αφρική, την Μέση Ανατολή και στην Νότια Ασία.

Είναι ενδεικτικό ότι σύμφωνα με τον Παγκόσμιο οργανισμό Τουρισμού, τα έσοδα το 1991 ήταν 261 δις δολλάρια, 124 φορές περισσότερα από το 1950, με έσοδα 2,1 δις δολλάρια.

¹ Στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού

Σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες ανά την υφήλιο ο τουρισμός είναι ένας από τους κυριότερους τομείς της οικονομίας ,αν όχι ο κυριότερος ,με διάφορες επιπτώσεις σε μια κοινωνία.

Ενδεικτικά,ο τουρισμός εν συναρτήσει με τα κέρδη από τα συναλλάγματα,αποτελεί μία από τις πέντε κορυφαίες κατηγορίες εξαγωγών για το 83% των χωρών,και η κύρια πηγή εισοδημάτων ξένου συναλλάγματος για τουλάχιστον το 38% των χωρών.²

Εκτός από την οικονομία,οι επιπτώσεις του τουρισμού μπορούν να χωριστούν σε άλλες έξι γενικές κατηγορίες:

- Περιβαλλοντικές
- Πολιτισμικές
- Υπηρεσίες
- Φόροι
- Κοινωνικές
- Δημογραφικές

Παρακάτω θα αναλύθει η σημαντικότερη επίπτωση του τουρισμού στις σημερινές κοινωνίες,αυτή στις οικονομίες.

Όντας ένας από τους μεγαλύτερους και πιο δυναμικά αναπτυσσόμενους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας, ραγδαία αναπτυσσόμενους ρυθμούς ανάπτυξης,με μεγάλη εισροή εσόδων συναλλάγματος,με συνεχή ανάπτυξη των υποδομών και νέους τρόπους επιχειρηματικότητας ,επηρεάζει σημαντικά τους διάφορους τομείς της οικονομίας,που συμβάλλουν σημαντικά στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη ολόκληρης της χώρας.

Οι πιο προηγμένες δυτικές χώρες ,όπως η Ελβετία,η Αυστρία και η Γαλλία έχουν συγκεντρώσει ένα μεγάλο μέρος των κοινωνικών και οικονομικών προσπαθειών,στα οφέλη του τουρισμού.³

Παρέχοντας περίπου το 10% του παγκόσμιου εισοδήματος όπως είδαμε πριν,και απασχολώντας ,άμεσα και έμμεσα, περί τα 200.000.000 άτομα,με την πρόβλεψη για 255.000.000 άτομα το 2010 ,η πραγματική αλλά και η προοπτική της οικονομικής επίπτωσης του τουρισμού,είναι πάρα πολύ μεγάλη.Ο τουρισμός θα συνεχίσει να αναπτύσσεται και στην νέα χιλιετία,ο αριθμός των τουριστών θα συνεχίσει να αυξάνεται,ωστόσο με πιο αργούς ρυθμούς από παλιότερα.Παρά την παγκοσμιοποίηση,ο τουρισμός θα μείνει συγκεντρωμένος σε ορισμένες περιοχές του κόσμου,οι κυριότεροι προορισμοί θα συνεχίσουν να είναι η Ευρώπη και η Αμερική.

² Deloitte & Touche, PIED, ODI, 1999, Sustainable Tourism and Poverty Elimination Study, A report to DFID, Appendix 1: Economic Significance of Tourism

³ Glenn Kreag 'The Impacts of Tourism'

Η έννοια του τουρισμού έχει οριστεί από διάφορες πλευρές,Ο Jean Medecin ορίζει τον τουρισμο ως «Μια δραστηριότητα ευκαιρίας η οποία συνίσταται στο να ταξιδεύει κάποιος μακριά από τον τόπο της μόνιμης κατοικίας του,για διασκέδαση, ανάπαυση,εμπλουτισμού της εμπειρίας του,ανύψωση του μορφωτικού επιπέδου του από την παρουσία νέων μορφών της ανθρώπινης δράσης και από τις εικόνες μιας άγνωστης φύσης»

Μια άλλη προσέγγιση δόθηκε από τους Hunziker και Krapf το 1942: «Τουρισμός είναι το σύνολο των σχέσεων και των γεγονότων που δημιουργούνται κατά τη διάρκεια της μετακίνησης και παραμονής των ατόμων εκτός του τόπου της μόνιμης κατοικίας τους,υπό τον περιορισμό ότι τόσο η μετακίνηση,όσο και η παραμονή δεν έχουν ως κίνητρο την άσκηση οποιασδήποτε κερδοσκοπικής δραστηριότητας»

Η Διεθνής Ακαδημία τουρισμού⁴ ορίζει τον τουρισμό σαν «το σύνολο των ανθρώπινων μετακινήσεων και δραστηριοτήτων που προκύπτουν από αυτές,οι οποίες μετακινήσεις και δραστηριότητες προκαλούνται από την εξωτερική και πραγματοποίηση του πόθου που έχει κάθε άτομο για απόδραση και ο οποίος πόθος εκδηλώνεται σε διάφορους βαθμούς και κατά διαφορετική ένταση σε κάθε άτομο.»

Σε γενικές γραμμές λοιπόν,ο τουρισμός ορίζεται σαν την μετακίνηση των ανθρώπων από έναν τόπο σε έναν άλλο.

⁴ William C.Gartner “Τουριστική Ανάπτυξη,αρχές διαδικασίες και πολιτικές”

Ο Τουρίστας

Έχουν δοθεί διάφοροι ορισμοί του τουρίστα ανά τις δεκαετίες,η Κοινωνία των εθνών και τα Ηνωμένα Έθνη επεδίωξαν να προτείνουν εύχρηστους ορισμούς προκειμένου να γίνουν αποδεκτοί από τις διάφορες χώρες.

Το 1937 η επιτροπή των στατιστικολόγων της κοινωνίας των εθνών πρότεινε να υιοθετηθεί ο εξής όρος: « Ως τουρίστας ορίζεται κάθε άτομο σε μετακίνηση,διάρκειας τουλάχιστον εικοσιτεσσάρων ωρών,εκτός του τόπου στον οποίο βρίσκεται η μόνιμη κατοικία του»

Το 1953 η επιτροπή των στατιστικολόγων των Ηνωμένων Εθνών⁵ ορίζει τον τουρίστα ως: «τον μη κάτοικο,που έχει την πρόθεση να παραμείνει εντός της χώρας ένα έτος το πολύ,χωρίς να εξασκήσει αμειβόμενο επάγγελμα»,ενώ τον επόμενο χρόνο η σύνοδος των Ηνωμένων Εθνών επαναπροσδιορίζει τον όρο: «τουρίστας είναι κάθε άτομο το οποίο διαμένει από εικοσιτέσσερις ώρες μέχρι έξι μήνες σε μια ξένη χώρα και του οποίου το κίνητρο του ταξιδιού χαρακτηρίζεται νόμιμο και είναι διαφορετικό της μετανάστευσης».

Το 1957,η διεθνής Ένωση των Επισήμων Οργανισμών Τουρισμού (U.I.O.O.T.) επανέφερε τον ορισμό του 1937,ενώ το 1963 στη Ρώμη,προτάθηκε ο όρος ‘επισκέπτης’,ως το άτομο που μετακινείται σε μια άλλη χώρα,διαφορετική από εκείνη της μόνιμης κατοικίας του,για οποιονδήποτε άλλο λόγο εκτός από εκείνο της άσκησης αμειβόμενης εργασίας, και ο οποίος όρος περιλαμβάνει δύο κατηγορίες επισκεπτών,τους τουρίστες και τους εκδρομείς.Οι τουρίστες είναι οι προσωρινοί επισκέπτες με παραμονή πέρα των εικοσιτεσσάρων ωρών,είτε για διακοπές,για θρησκευτικά θέματα εκτός των άλλων,η για επαγγελματικά ταξίδια,οικογενειακές υποθέσεις και συνέδρια.Εκδρομείς χαρακτηρίζονται οι προσωρινοί επισκέπτες,η παραμονή των οποίων δεν υπερβαίνει τις εικοσιτέσσερις ώρες.

Τα επόμενα χρόνια,τα Ηνωμένα Έθνη επιβεβαίωσαν την ισχύ του ορισμού της Ρώμης.

Πιο πρόσφατα,ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού όρισε τον τουρίστα ως : «κάθε άτομο που ταξιδεύει για περίοδο εικοσιτεσσάρων και πλέον ωρών σε μια χώρα διαφορετική από εκείνη της μόνιμης κατοικίας του.

Ενδιαφέρον θα ήταν να δούμε και τους παράγοντες που διαμορφώνουν τα χαρακτηριστικά των τουριστών.Ο τουρίστας συσχετίζεται

⁵ Στέλιος Βαρβαρέσος ‘Τουρισμός,οικονομικές προσεγγίσεις

συστηματικά με τα χαρακτηριστικά του τουρισμού που επιλέγει να κάνει, ενώ και αυτά με τη σειρά τους επηρεάζουν τα κοινωνικά και καταναλωτικά πρότυπα άλλων υποψηφίων τουριστών.

Είναι γεγονός ότι ο τουρίστας πλέον συγκεντρώνει μια πληθώρα χαρακτηριστικών από μια ποικιλία μεταβλητών που άμεσα ή έμμεσα σχετίζονται με τις καταλυτικές κοινωνικο-οικονομικές αλλαγές, στη μεταπολεμική κοινωνική και οικονομική δομή των ανεπτυγμένων χωρών.

Οι επιλογές των τουριστών διαμορφώνεται μέσα από την επιρροή μιας ποικιλίας και πολλές φορές αλληλο-συγκρουόμενων παραγόντων. Οι παράγοντες που διαμορφώνουν και μορφοποιούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των τουριστών, είναι δημογραφικοί παράγοντες, κοινωνικο-ψυχολογικοί παράγοντες, θεσμικοί-οργανωτικοί παράγοντες και φυσικά οικονομικοί παράγοντες.

Ποιος όμως φέρνει τους τουρίστες?⁶

Tour Operator	Customers	Turnover (in Millions)	Main destinations
TUI (TOURISTIK UNION INTERNATIONAL)	6.462.650	3893 US\$	Spain 38%, Germany 11.3%, Italy 8.2%, Greece 6.9%, Turkey 2.7%
NUR (NECKERMANN UND REISEN), Germany	4.825.600	2523.4 US\$	Spain 51%, Germany 7.4%, Italy 7.8%, Greece 10.9%, Turkey 3.7%
THOMSON TOUR OPERATIONS, UK	4.600.000	1801.4 US\$	Greece, Spain, Turkey, Florida
FIRST CHOICE, UK	3.133.617	1064.5 US\$	Greece, Turkey, Cyprus, Portugal
NOUVELLES FRONTIÈRES, France	2.530.450	1214.2 US\$	Spain 22,8% Greece 16%, Corsica 11,6% U.K. 6,9% Italy 6,9%
KUONI, Switzerland	2.000.000	963.5 US\$	Mediterranean Countries
HOTELPLAN, Switzerland	1.434.939	743.5 US\$	France 35,6%, Italy 16,6%, Spain 11,9%, Greece 5,3%, Usa
CLUB MÉDITERRANÉE, France	1.400.500	1239.1 US\$	France 35,1%, Usa 18,3%, Italy 7,2%, Germany 6,5%
SASLEISURE, Sweden	1.028.000	599.3 US\$	Spain, Greece, Cyprus, Gambia, Tenerife
ALPITOUR, Italy	695.000	464.2 US\$	Mediterranean Countries, West Africa

⁶ Simone Borelli & Marco Bogna ,WWF programme office

Διακρίσεις του τουρισμού

Μπορούμε να διακρίνουμε τον τουρισμό ανάλογα με τα κριτήρια που θα θέσουμε:

A) Από πλευράς διακινούμενων προσώπων,σε εσωτερικό και εξωτερικό τουρισμό:

- i. Εσωτερικός τουρισμός,που περιλαμβάνει μετακινήσεις που πραγματοποιούνται από ημεδαπούς τουρίστες μέσα στην χώρα,ή και από αλλοδαπούς που είναι όμως μόνιμοι κάτοικοι της χώρας.
- ii. Εξωτερικός τουρισμός,που περιλαμβάνει τις μετακινήσεις των ξένων τουριστών μέσα σε μια χώρα,καθώς και των ημεδαπών που όμως μένουν μόνιμα στο εξωτερικό.Είναι σημαντικός από την πλευρά εισροής συναλλάγματος.

B) Από πλευράς εξυπηρετούμενων και εξυπηρετούντων προσώπων:

- i. Ενεργητικός τουρισμός,ο οποίος περιλαμβάνει την διακίνηση ατόμων η ομάδων κάτω από την ιδιότητα του τουρίστα.
- ii. Παθητικός τουρισμός,που περιλαμβάνει την οργάνωση και την εκμετάλλευση της διακίνησης των τουριστών από παγγελματίες ή από υπηρεσίες.Επίσης μπορεί να διακριθεί σε τουρισμό υποδοχής και διακίνησης και προβολής υπηρεσιών.

Γ) Από πλευράς εποχής:

Όταν υπάρχει τουριστική κίνηση,υπάρχει και η διάκριση του εποχικού τουρισμού.Ο εποχικός τουρισμός μπορεί να αναφέρεται σε θερινό ή χειμερινό τουρισμό. Η τουριστική κίνηση όμως μπορεί να είναι συνεχής σε όλη την διάρκεια του χρόνου.Ο σκοπός είναι να είναι συνεχής για να αποφέρει περισσότερα έσοδα.

Δ) Από πλευράς ατομικής ή ομαδικής μετακίνησης:

- i. Ατομικός τουρισμός, ο οποίος αναφέρεται σε ένα ή περισσότερα άτομα και πραγματοποιείται έπειτα από δική τους πρωτοβουλία και διοργάνωση.
- ii. Συλλογικός τουρισμός, ο οποίος είναι η οργανωμένη συλλογική μετακίνηση ατόμων που οργανώνεται και εκτελείται από τουριστικά γραφεία, επιχειρήσεις μεταφορών και οποιαδήποτε άλλη κρατική ή ιδιωτική οργάνωση.

Ε) Από πλευράς κοινωνικής μέριμνας

Η διάκριση γίνεται σε κοινωνικό τουρισμό, δηλαδή τουρισμό, που οργανώνεται για τις οικονομικά ασθενέστερες κοινωνικές τάξεις. Στην διάκριση αυτή περιλαμβάνονται και όλες οι εργασίες που αναφέρονται στο είδος αυτό της τουριστικής κίνησης. Στον κοινωνικό τουρισμό λαμβάνονται κάποια μέτρα για τους εργαζομένους και την αξιοποίηση των διακοπών τους.

ΣΤ) Από πλευράς επιδιωκόμενου σκοπού

Σε αυτήν την κατηγορία ανάλογα με τον σκοπό, ο τουρισμός παίρνει και την ανάλογη μορφή. Ενδεικτικά οι μορφές είναι:

- i. Εκπαιδευτικός τουρισμός
- ii. Τεχνικός τουρισμός
- iii. Αθλητικός τουρισμός
- iv. Θρησκευτικός τουρισμός
- v. Μορφωτικός Τουρισμός
- vi. Αρχαιολογικός τουρισμός
- vii. Ψυχαγωγικός Τουρισμός

Ιστορική Αναδρομή του Φαινομένου του Τουρισμού

Πρόδρομοι του σημερινού τουρισμού είναι τα ταξίδια που έκανε ο άνθρωπος για διάφορες αιτίες από τα πολύ παλιά χρόνια, όπως οι εξερευνήσεις των αρχαίων και τα ταξίδια που έκαναν για διάφορους λόγους.

Τα εμπορικά ταξίδια βοηθήθηκαν πολύ από την εφεύρεση του χρήματος και της ρόδας από τους Σουμέριους. Οι Φοίνικες θεωρούνται οι πρώτοι πραγματικοί έμποροι-ταξιδιώτες αφού με τα πλοία τους καταφέρνουν να φτάσουν σε όλες τις χώρες του τότε γνωστού κόσμου.⁷

Σημαντική ήταν και η συμβολή του Μ. Αλέξανδρου, που άνοιξε το δρόμο προς τις άγνωστες μέχρι τότε χώρες της Ασίας. Οι Ρωμαίοι θεωρούνται οι πρώτοι που ταξιδεύουν για λόγους αναψυχής, αν και θεωρείται ότι την ίδια περίπου εποχή, παρόμοια ταξίδια επιχειρούσαν οι Κινέζοι και οι Ιάπωνες.

Στον Μεσαίωνα, η απειλή των ληστών στους δρόμους της υπαίθρου, μειώνει τα ταξίδια για λόγους αναψυχής.

Το Ταξίδι του Marco Polo στην Ασία (1271-1295) ανοίγει τη μεγάλη εποχή των εξερευνήσεων, ενώ ο Μαγγελάνος πραγματοποιεί τον πρώτο περίπλου της γης μεταξύ 1519-1522.

Κατά την διάρκεια της τουρκικής επικυριαρχίας στον ελλαδικό χώρο, τον 14^ο έως τον 19^ο αιώνα, ένας μεγάλος αριθμός ξένων επισκέφθηκε την χώρα μας. Οι περισσότεροι ήταν επιστήμονες ή στρατιωτικοί, και οι οποίοι έγραψαν ενδιαφέροντα βιβλία με τις εντυπώσεις τους. Οι κυριότεροι ήταν οι Μπολόν, Κουρμεβέν, Μπλάντι, Μποσκίνι, Μπαρτόλντι, Ρος κ.α.

Ο τουρισμός αρχίζει να παίρνει τη σημερινή του μορφή στην Αγγλία του δέκατου έκτου αιώνα. Τότε αρχίζει η συνήθεια οι πλούσιοι αριστοκράτες να στέλνουν τους γιούς τους στην Ευρώπη, για να ολοκληρώσουν τη μόρφωσή τους και να διευρύνουν τον ορίζοντα των γνώσεών τους. Η Ιταλία και η Γαλλία ήταν ο κύριος προορισμός των νεαρών Άγγλων, στα ταξίδια τους αυτά που διαρκούσαν από έξι μήνες έως 2 χρόνια.

Υπολογίζεται ότι καπου 4000 νεαροί αγγλοι ζούσαν ή ταξίδευαν στην Ευρώπη, στο τέλος του 18^{ου} αιώνα.⁸

Έτσι φτάνουμε στο σημείο της ιστορίας όπου τα ταξίδια γίνονται με κίνητρο μορφωτικά και πολιτιστικά αντί για θρησκευτικούς ή εξερευνητικούς λόγους.

⁷ Craburn, *Tourism: The Sacred Journey*

⁸ Περικλής Λύτρας 'Τουρίστες Ταξίδια Τόποι'

Βέβαια καταλυτικό ρόλο στην περαιτέρω ανάπτυξη του τουρισμού,ούτως ώστε να πάρει τη σημερινή του μορφή ανά τους αιώνες,είχε και η τεχνολογική πρόοδος,με πρώτο σταθμό την Ουγγαρία ,όπου τον 15^ο αιώνα εφευρέθηκε η άμαξα ,συμβάλλοντας πολύ στην αύξηση των ταξιδιών.

Νέα ώθηση στις μετακινήσεις και κατ'επέκταση στα ταξίδια,τόσο στην Ευρώπη,όσο και στην Αμερική,η εφεύρεση και η γρήγορη επέκταση του σιδηροδρόμου κατά τον 19^ο αιώνα.

Τα ταξίδια αρχίζουν σιγά σιγά να μην είναι προνόμιο μόνο των πλουσίων.Η εμφάνιση του ποταμόπλοιου αμέσως μετά τον σιδηρόδρομο έρχεται να δώσει μια νέα προοπτική στα ταξίδια.

Το 1840 αρχίζει η τακτική σύνδεση Αμερικής και Ευρώπης.Η διάρκεια του ταξιδιού από 8 μέρες το 1870,μειώνεται σε 6 μέρες το 1907.

Τον 19^ο αιώνα στην Αγγλία εμφανίζεται και ο πρώτος ταξιδιωτικός πράκτορας.Είναι ο Thomas Cook,που τον Ιούλιο του 1841 οργανώνει μια εκδρομή από το Λέστερ στο Λώφμποροου,στην οποία συμμετέχουν 570 άτομα,με τιμή συμμετοχής 1 σελίνι,για μια απόσταση 12 μιλίων.⁹

Ο Thomas Cook ,γρήγορα επεκτείνει τις δραστηριότητες του,και το 1851 μεταφέρει 165.000 επιβάτες στη Μεγάλη Έκθεση του Λονδίνου,ενώ το 1872 οργανώνει και τον πρώτο γύρο του κόσμου.

Εν τω μεταξύ πολλοί τον μιμούνται και σε πολλές χώρες εμφανίζονται πρακτορεία ταξιδιών.Τον ίδιο αιώνα εκδίδονται και οι πρώτοι ταξιδιωτικοί οδηγοί από τον Γερμανό Καρλ Μπέντεκερ.Τον 19^ο αιώνα επίσης δημιουργούνται τα πρώτα φημισμένα θαλάσσια θέρετρα της μεσογείου και της Αδριατικής.

Μια νέα εποχή στον τουρισμό ανέτειλλε,στην αυγή του 20^{ου} αιώνα.Η εφεύρεση και αργότερα η τελειοποίηση δύο νέων μεταφορικών μέσων,συνέβαλλαν στο να γίνει ο τουρισμός προσιτός στα ευρύτερα στρώματα,καθώς επίσης και να γίνει μαζικότερος.

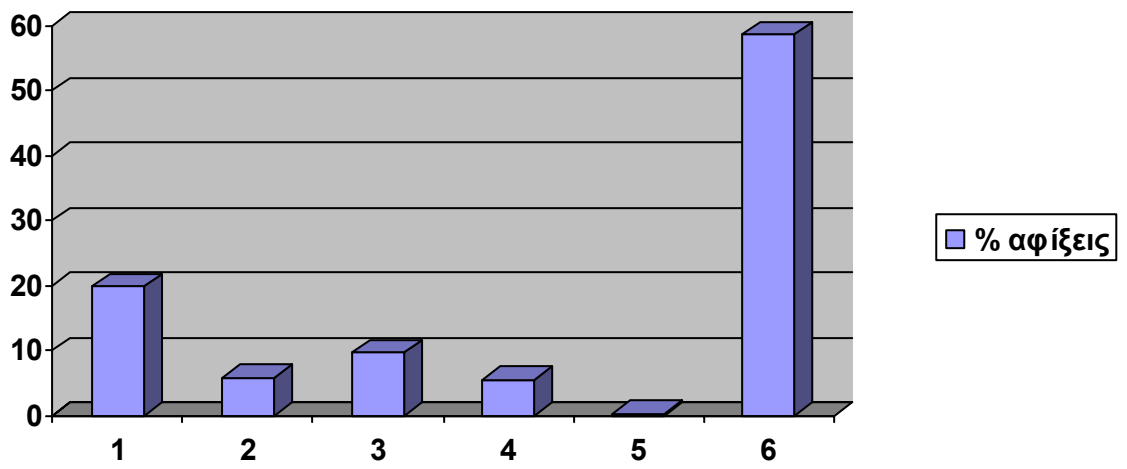
Η πρώτη εφεύρεση είναι το αυτοκίνητο,που σε συνδυασμό και με τη βελτίωση και επέκταση του οδικού δικτύου συμβάλλει στον πολλαπλασιασμό των ταξιδιών αναψυχής.

Ωστόσο,την πραγματική επανάσταση στην τουριστική βιομηχανία θα φέρει το αεροπλάνο μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο,δίνοντας την δυνατότητα σε εκατομμύρια κατοίκους του πλανήτη να ταξιδέψουν σε όποιο σημείο του επιθυμούν.

Στο παρακάτω διάγραμμα¹⁰ φαίνεται ο καταλυτικός ρόλος που έχουν πια οι πτήσεις charter στον τομέα μεταφοράς πελατών με στοιχεία της Ελλάδας του 1996.

⁹ R.W Mcintosh 'Tourism:Principles,Practices and Philosophies'

¹⁰ Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος

1. τακτικές πτήσεις 19,9%
2. μέσω θαλάσσης 5,9%
3. οδικώς 9,7%
4. κρουαζιέρες 5,6%
5. σιδηροδρομικώς 0,3%
6. πτήσεις Charter 58,6%

ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ ΣΗΜΕΡΑ

Παρακάτω είναι μερικά ενδιαφέροντα στοιχεία για την τουριστική δραστηριότητα της Ελλάδας.¹¹

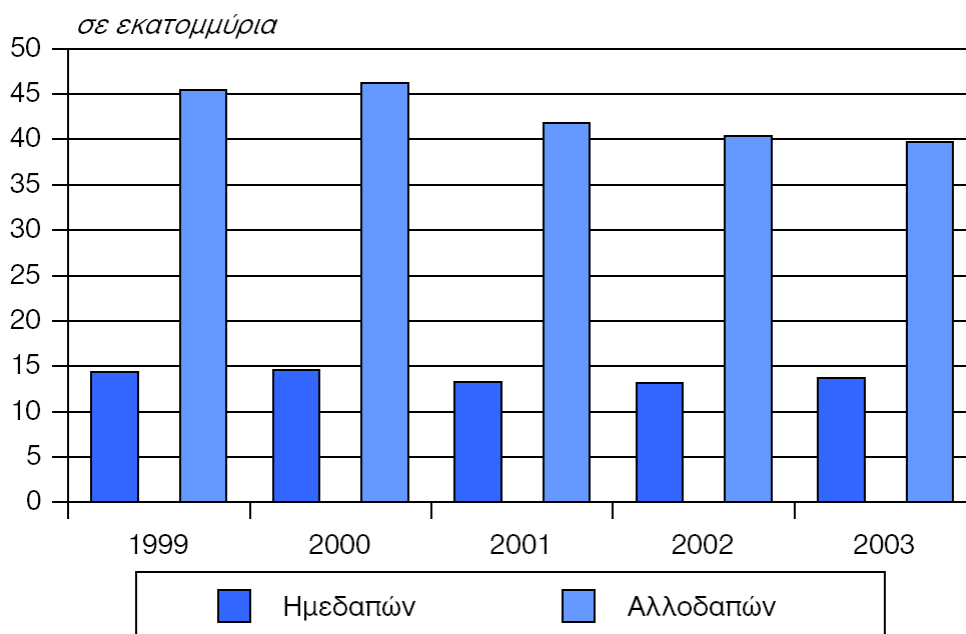
) Τουρισμός-Ξενοδοχεία

	1991	2000	2001	2002	2003
Αφίξεις τουριστών . . .	8.271.258	13.567.453	14.678.688	14.918.177	14.784.560
Ταξιδιωτικό συνάλλαγμα (εκατ. δολ. ΗΠΑ) . .	2.566,1	9.221,1	9.446,6	9.740,7	10.057,0
Ξενοδοχειακά καταλύ- ματα:					
Δωμάτια	243.950	320.159	320.159	319.689	339.540
Κλίνες	459.297	607.614	607.614	606.330	644.898

) Διανυκτερεύσεις στο σύνολο των καταλυμάτων(πλην camping) σε χιλιάδες

	1999	2000	2001	2002	2003
Διανυκτερεύσεις	59.871	60.840	55.105	53.478	53.476
Ημεδαποί	14.381	14.628	13.290	13.128	13.716
Αλλοδαποί	45.490	46.212	41.815	40.350	39.760

Αριθμός διανυκτερεύσεων

¹¹ Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Εισαγωγή ΣΤΙΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

Η μακροχρόνια ύπαρξη του τουρισμού έχει επιτευχθεί λόγω της ικανότητας των τοπικών παραγόντων και κυρίως των επαγγελματιών του τουρισμού να μεγιστοποιήσουν τα ωφέλη του και να ελαχιστοποιήσουν τα κόστη του.

Όπως είδαμε, για δεκαετίες η βιομηχανία του τουρισμού είναι ένας πολύ σημαντικός παράγοντας στην αυξημένη οικονομική δραστηριότητα σε όλο τον κόσμο. Έχει δημιουργήσει θέσεις εργασίας σε μεγάλες και μικρές κοινωνίες και είναι μια κύρια βιομηχανία σε πολλές χώρες. Σε μερικές κοινωνίες είναι η κυρίαρχη οικονομική δραστηριότητα.

Ωστόσο οι επιπτώσεις του τουρισμού σε μια κοινωνία ή στην προκειμένη περίπτωση στους τόπους υποδοχής δεν είναι ευρέως κατανοητές, ακόμα και σε περιπτώσεις που ο τουρισμός αυξάνεται θεαματικά και όπου έπρεπε να υπάρχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον ή ανησυχία.

Οι περισσότεροι άνθρωποι συνδέουν τον τουρισμό μόνο από την πλευρά των οικονομικών επιπτώσεων, όπως δημιουργία θέσεων εργασίας και φόρων. Αλλά το πεδίο των επιπτώσεων είναι ευρύ, και συχνά επηρεάζει χώρες πέρα από αυτές με τουριστικές δραστηριότητες. Οι εκάστοτε υπεύθυνοι αλλά και οι απλοί πολίτες που καταλαβαίνουν την προοπτική των επιπτώσεων του τουρισμού μπορούν να αφομοιώσουν αυτή την βιομηχανία με τον πιο θετικό τρόπο.

Οι επιπτώσεις του τουρισμού έχουν και τις θετικές και τις αρνητικές πλευρές τους. Κάθε τύπος υποδοχής βιώνει με διαφορετικό τρόπο τις επιπτώσεις λόγω διαφορετικών συνθηκών και πρώτων υλών.

Είναι γεγονός ότι εδώ στην Ελλάδα, ιδιαίτερα κατά την τουριστική περίοδο, ο τουρισμός είναι ένα κομμάτι της καθημερινότητας μας. Οι περισσότεροι από μας έχουν βρεθεί σε κάποιο τουριστικό μέρος και έχουν συμμετάσχει σε κάποιου είδους 'Τουριστική Συναλλαγή'.

Και τα τρία εμπλεκόμενα μέρη του τουριστικού κυκλώματος πραγματοποιούν συναλλαγές, οι καταναλωτές τουριστικών υπηρεσιών (τουρίστες), οι παραγωγοί τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών και τα πρακτορεία ταξιδιών και Tour Operators.

Η τουριστική ζήτηση που αναπτύσσουν οι τουρίστες μπορεί να ικανοποιηθεί είτε με αγορές τουριστικών προϊόντων απευθείας από τους

παραγωγούς αυτών,ή με την βοήθεια των ενδιάμεσων του τουριστικού κυκλώματος που είναι τα πρακτορεία ταξιδιών και οι Tour Operators.

Αυτοί οι διαμεσολαβητές του τουρισμού είναι ο κρίκος που ενώνει την προσφορά και την ζήτηση στην τουριστική αγορά.

Παρ'όλο που φαινομενικά συμφέρει να παρακάμπτονται οι ενδιάμεσοι,οι περισσότεροι τουρίστες χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες τους .Ο λόγος είναι ό,τι οι ενδιάμεσοι έχουν εξειδικευτεί στο να βρίσκουν τις φθηνότερες και καλύτερες υπηρεσίες και να τις προσφέρουν σε τιμές χαμηλότερες από εκείνες που θα εξασφάλιζαν οι ίδιοι οι πελάτες απευθυνόμενοι στις τουριστικές επιχειρήσεις.

Η ικανοποίηση των αναγκών των πελατών,απαιτεί μια ποικιλία προϊόντων και υπηρεσιών που αποτελούν το λεγόμενο τουριστικό πακέτο,το οποίο περιέχει:

- Μεταφορές
- Διανυκτέρευση
- Εστίαση
- Λοιπά αγαθά και υπηρεσίες

Τουριστική ανάπτυξη

Μιλώντας για τις επιπτώσεις του τουρισμού,πρέπει να κοιτάξουμε τους οικονομικούς παράγοντες της τουριστικής ανάπτυξης,όπως διαμορφώθηκαν ανά τις δεκαετίες,καθώς και τους κυρίαρχους τύπους τουριστικής ανάπτυξης που διαμορφώθηκαν στον παγκόσμιο χώρο και τα οικονομικά χαρακτηριστικά τους.

Μετά το 1950 που ο τουρισμός αρχίζει να αναπτύσσεται με εντυπωσιακούς ρυθμούς οι οποίοι αποτυπώνονται τόσο στους δείκτες κίνησης των τουριστών (αφίξεις,διανυκτερεύσεις,),όσο και στους οικονομικούς και αναπτυξιακούς δείκτες που τον χαρακτηρίζουν (τουριστική δαπάνη,απασχόληση,επενδύσεις, υποδομή).

Η αλματώδης ανάπτυξη του τουρισμού επηρεάστηκε άμεσα και ενισχύθηκε από μια σειρά οικονομικούς παράγοντες και γεγονότα που σηματοδότησαν τη μεταπολεμική περίοδο και ιδιαίτερα τα χαρακτηριστικά της ανάπτυξης της.¹²

Οι κύριοι αυτοί παράγοντες είναι οι εξής:

- Η οικονομική σταθερότητα στις ανεπτυγμένες χώρες.
- Η ανάδειξη μιας νέας διευρυμένης μεσαίας τάξης στα αστικά κέντρα.
- Η μετατροπή του τουρισμού σε καταναλωτικό προϊόν, διαφοροποίηση τιμών και εξειδίκευση υπηρεσιών.
- Τα καταναλωτικά πρότυπα της μεταπολεμικής περιόδου.
- Η ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού,σε συνάρτηση με την ανάπτυξη των μαζικών μεταφορικών μέσων:αυτοκίνητο και αεροπλάνο.

Η πολιτική σταθερότητα και οι καλοί ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης της μεταπολεμικής περιόδου,επιτρέπουν μια ανακατανομή των εισοδημάτων σε περισσότερα στρώματα πληθυσμού και επιπλέον υπάρχει περισσευούμενο εισόδημα σε μεγάλο ποσοστό των μεσαίων κοινωνικών κατηγοριών και στρωμάτων.

Μεγάλες ομάδες κρατών επεδίωξαν την σταδιακή τους εννοποίηση σε έναν κοινό οικονομικά χώρο,επηρεάζοντας θετικά την ανάπτυξη κάθε είδους ταξιδιού με την κατάργηση απαγορεύσεων η γραφειοκρατικών διαδικασιών.

¹² Παρις Τσάρτας, Τουρίστες Ταξίδια Τόποι – Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό.

Η οικονομική σταθερότητα των οικονομικά ανεπτυγμένων χωρών προσδιορίζει και την πορεία ανάπτυξης του παγκόσμιου τουρισμού σε εθνικό και τοπικό επίπεδο αφού από αυτές κατά κύριο λόγο προέρχονται οι τουρίστες, άρα και η δαπάνη που οδηγεί στην ανάπτυξη άλλων χωρών ή περιοχών του κόσμου, καθώς και οι επενδύσεις που δημιουργούν υποδομή είτε στο εσωτερικό αυτών των χωρών είτε στο εξωτερικό.

Η μετανάστευση προς τα αστικά κέντρα που παρατηρείται στις προηγμένες χώρες, είναι ένας έμμεσος παράγοντας που δημιουργεί τις συνθήκες για διάθεση μεγαλύτερου ποσοστού εισοδήματος στον τουρισμό. Αυτό έχει ως επακόλουθο την διαμόρφωση νέων παραγωγικών και κοινωνικών σχέσεων στις μεγαλουπόλεις με ιδιαίτερο χαρακτηριστικό την ανάδειξη μιας νέας διευρυμένης μεσαίας τάξης με απασχόληση κυρίως στις υπηρεσίες. Η επαγγελματική κινητικότητα που χαρακτηρίζει αυτήν τη τάξη επικεντρώνεται στην κατανάλωση αγαθών και προϊόντων που μπορούν να θεωρηθούν ενδεικτικά μιας κοινωνικής ανόδου και ένα τέτοιο αγαθό είναι ο τουρισμός.

Η θεσμοποίηση του τουρισμού στις σύγχρονες κοινωνίες και η οργάνωση του ως κλάδου της οικονομίας έχει ως αποτέλεσμα την μετατροπή του σε καταναλωτικό αγαθό των ανεπτυγμένων κοινωνιών. Ο οργανωμένος τουρισμός πωλεί ένα τουριστικό ταξίδι ως καταναλωτικό προϊόν με χαρακτηριστικά που συχνά διαφέρουν και με διαφορετικές τιμές. Το αποτέλεσμα είναι το ίδιο ουσιαστικά προϊόν να πωλείται διαφοροποιημένο κατά ομάδες χαρακτηριστικών και με διαφορετικές τιμές σε διαφορετικές οικονομικές κατηγορίες τουριστών-καταναλωτών.

Η εξειδίκευση του τουρισμού εμφανίζεται με την ανάπτυξη ειδικών, εναλλακτικών και νέων μορφών τουρισμού, όπως ο οικοτουρισμός, ο αθλητικός τουρισμός, ο συνεδριακός τουρισμός κ.α. Ο τουρισμός είναι πλέον ένα καταναλωτικό προϊόν με ευρεία ποικιλία χαρακτηριστικών που επιτρέπουν στις εταιρείες οι οποίες ασχολούνται με αυτόν να διαμορφώσουν ένα ευέλικτο και ανταγωνιστικό marketing με στόχο τις διαφορετικές ομάδες των καταναλωτών.

Η αύξηση των εισοδημάτων και του ελεύθερου χρόνου στη μεταπολεμική περίοδο συνδέεται άμεσα με την επαγγελματική κινητικότητα στις ανεπτυγμένες κοινωνίες. Οι επαγγελματικές αυτές ομάδες διαμορφώνουν νέα καταναλωτικά πρότυπα και ο τουρισμός αποτελεί έναν προνομιακό χώρο ενεργοποίησης αυτών των νέων καταναλωτικών προτύπων.

Μετά το 1970 κατά κύριο λόγο, κυριαρχούν νέα καταναλωτικά πρότυπα στις ανεπτυγμένες κοινωνίες, που κατευθύνονται προς προϊόντα που χαρακτηρίζονται ως 'νέα', 'εξειδικευμένα', 'μοντέρνα', ή 'εξωτικά', και συνδέονται με τον μαζικό πολιτισμό.

Η μαζικοποίηση του τουρισμού, ο βασικός ίσως παράγοντας για την ραγδαία ανάπτυξη του τουρισμού σήμερα, στηρίχθηκε και ενισχύθηκε

αρχικά από την βελτίωση των μεταφορικών μέσων και αργότερα από την επέκταση της χρήσης τους σε τεράστια ποσοστά του πληθυσμού των ανεπτυγμένων χωρών.

Το αυτοκίνητο ήταν αυτό που έδωσε μεγάλη ώθηση στον μεταπολεμικό τουρισμό. Δίνει στον τουρίστα μια μεγάλη αυτονομία, αλλά και συμβάλλει στην ανάπτυξη ενός νέου τύπου «περιηγητικού» τουρισμού, ιδιαίτερα στο εσωτερικό κάθε χώρας.

Παρά το γεγονός ότι το αυτοκίνητο είναι το πλέον διαδεδομένο μέσο τουριστικών μετακινήσεων -περίπου το 65% των τουριστικών μετακινήσεων γίνεται με αυτοκίνητο-, η εμβέλεια του είναι σχετικά περιορισμένη και τα περισσότερα ταξίδια περιορίζονται στο εσωτερικό κάθε χώρας, ή σε γειτονικές χώρες.

Την εφεύρεση του αεροπλάνου ακολούθησε ο σκεπτικισμός για το αν πρέπει να επεκταθεί στις πτήσεις μεταφοράς επιβατών. Η κατασκευή μεγαλύτερων και ασφαλέστερων αεροσκαφών καθώς και η διεθνής συνεργασία που οδήγησε στην προώθηση ενός ειδικού θεσμικού πλαισίου για τους όρους και τους κανόνες που διέπουν τις αεροπορικές μεταφορές, ήταν τα δύο γεγονότα που συνέβαλλαν καθοριστικά στη σύνδεση του αεροπλάνου με τη μαζικοποίηση των διεθνών τουριστικών μετακινήσεων.

Η συμβολή του αεροπλάνου στην τουριστική ανάπτυξη ήταν πολύ μεγαλύτερη στις αναπτυσσόμενες χώρες της Αφρικής, της Ασίας και του Ειρηνικού, οι οποίες χωρίς αυτό δεν θα μπορούσαν να ενταχθούν στην ταχύτατα αναπτυσσόμενη τουριστική αγορά, ούτε να προσελκύσουν συνάλλαγμα για τις επενδύσεις που έπρεπε να γίνουν.

Η καθοριστική κίνηση για την άμεση σύνδεση του αεροπλάνου με τον τουρισμό, ήταν η ανάπτυξη των ναυλωμένων πτήσεων (Charter flights), που δημιούργησαν τις προϋποθέσεις της μαζικοποίησης των διεθνών τουριστικών ταξιδιών μετά το 1970.

Οι κυρίαρχοι τύποι τουριστικής ανάπτυξης που διαμορφώθηκαν στον παγκόσμιο χώρο ήταν το αποτέλεσμα της εφαρμογής οργανωμένου σχεδίου τουριστικής ανάπτυξης που στόχευε στην διατήρηση της ισορροπίας στην τοπική κλίμακα ανάπτυξης, αφού ο προγραμματισμός οδηγεί σε καλύτερη χρήση των πόρων και ενισχύει την αναπτυξιακή δυναμική του τουρισμού στρέφοντας τα εισοδήματα που προέρχονται από αυτόν είτε σε παραγωγικές επενδύσεις στους υπόλοιπους κλάδους της οικονομίας των τόπων υποδοχής.¹³

Η τουριστική ανάπτυξη στηριγμένη στο μαζικό, οργανωμένο τουρισμό διακοπών είναι ένας τύπος τουριστικής ανάπτυξης. Τα κύρια χαρακτηριστικά της είναι, η εξάρτηση σχεδόν όλων των

¹³ Παρις Τσάρτας, Τουρίστες Ταξίδια Τόποι – Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό.

κοινωνικοοικονομικών δραστηριοτήτων της περιοχής από τον τουρισμό, οι δυσμενείς κοινωνικές, οικονομικές, περιβαλλοντικές και πολιτισμικές επιπτώσεις στην περιοχή και η αδυναμία ελέγχου της ανάπτυξης.

Άλλος ένας τύπος τουριστικής ανάπτυξης, είναι η ανάπτυξη που είναι ενταγμένη στο κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο της περιοχής. Τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά της είναι η συμπληρωματική παρουσία του τουρισμού σε σχέση με τις κοινωνικοοικονομικές δραστηριότητες της περιοχής και η διαφορετικής έντασης επιπτώσεις στην κοινωνικοοικονομική δομή εξαρτώμενες από τον προγραμματισμό της ανάπτυξης.

Η ανάπτυξη σε θύλακες είναι ο τρίτος τύπος τουριστικής ανάπτυξης, αυτός έχει να κάνει με την οργανωμένη ανάπτυξη τουριστικών συμπλεγμάτων ή ολόκληρων χωριών σε περιοχές με τουριστικούς πόρους, την σχετική αυτονομία της λειτουργίας αυτών των οργανωμένων υποδομών από την τοπική κοινωνική και οικονομική δομή και τις διαφορετικής έντασης και έκτασης επιπτώσεις εξαρτώμενες από την πολιτική των παραγόντων που επηρεάζουν την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής.

Τέλος, υπάρχει και η ανάπτυξη που είναι στηριγμένη στην αειφορική χρήση τουριστικών πόρων που σχετίζονται με τις ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Τα κύρια χαρακτηριστικά της είναι η ελεγχόμενη και προγραμματισμένη τουριστική ανάπτυξη ήπιας μορφής, η επιδίωξη εφαρμογής των αρχών της αειφορίας με στόχο τόσο την ένταξη στην τοπική κλίμακα όσο και τη σταθερή ανατροφοδότηση της αναπτυξιακής διαδικασίας και οι καινοτομικές προσεγγίσεις στο σχεδιασμό και προγραμματισμό της ανάπτυξης.

ΟΙ ΘΕΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟΝ ΤΟΠΟ ΥΠΟΔΟΧΗΣ

Ο τομέας που κατά κύριο λόγο ωφελείται από την τουριστική ανάπτυξη είναι η απασχόληση, και η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, κάτι που σχετίζεται με την οργάνωση του τουρισμού που αναμφίβολα μπορεί να θεωρηθεί κλάδος έντασης εργασίας.

Είναι πολλών ειδών και τύπων οι θέσεις εργασίες που δημιουργούνται στον κλάδο του τουρισμού: άμεση απασχόληση στις κάθε είδους τουριστικές επιχειρήσεις του κλάδου, συμπληρωματική απασχόληση με διάφορες μορφές, όπως άτυπη και περιστασιακή στις τουριστικές επιχειρήσεις και έμμεση απασχόληση σε επιχειρήσεις που η λειτουργία τους εξαρτάται άμεσα ή έμμεσα από τον τουρισμό (εμπόριο, οικοδομή, βιομηχανίες τροφίμων και ποτών).

Μέσω της απασχόλησης των κατοίκων του τόπου υποδοχής σε κάποια τουριστική δραστηριότητα, οι μόνιμοι κάτοικοι αποκτούν επιπλέον εισόδημα.

Εκτιμάται ότι στην χώρα μας απασχολούνται στον ευρύτερο τουριστικό τομέα πάνω από 500.000 άτομα¹⁴. Κατά το 1995, υπολογίζεται ότι ο τουρισμός παρείχε περίπου 11,3 εκατομύρια θέσεις εργασίας παγκοσμίως.

Ειδικά ο τομέας παροχής υπηρεσιών είναι εντάσεως εργασίας, δηλαδή απασχολούνται πολλά άτομα σε αυτόν και δε μπορεί να γίνει υποκατάσταση της εργασίας με μηχανήματα.

Όπως είδαμε είναι πολύπλευρη η απασχόληση που δημιουργεί ο τουριστικός τομέας. Ο τύπος της άμεσης απασχόλησης αφορά στον κυρίως τουριστικό τομέα και περιλαμβάνει τα άτομα που εργάζονται στα τουριστικά καταλύματα, τα μεταφορικά μέσα, τις επισιτιστικές επιχειρήσεις, τα κέντρα αναψυχής, την τουριστική εκπαίδευση, τα τουριστικά γραφεία, τα γραφεία ξεναγών κ.α.

Η έμμεση απασχόληση αφορά τις επιχειρήσεις που προμηθεύουν τον τουριστικό τομέα με τα αγαθά και τις υπηρεσίες που έχει ανάγκη, έτσι θεωρούνται ως έμμεση απασχόληση οι θέσεις εργασίας που δημιουργούνται λόγω της τουριστικής δραστηριότητας και ανήκουν στον κλάδο των κατασκευών όπως της χειροτεχνίας, της γεωργίας και των οικοδομικών εργασιών. Οι θέσεις εργασίας που δημιουργούνται στον κλάδο των κατασκευών, θεωρούνται και οι πιο πολυάριθμες.

Σημαντική είναι και η απορρέουσα απασχόληση που δημιουργεί η τουριστική δραστηριότητα του τόπου υποδοχής. αυτή προέρχεται από τις δαπάνες των τουριστών οι οποίες δημιουργούν πρόσθετα εισοδήματα

¹⁴ Μαυροδόντης Θωμάς, Τουρισμός και Τουριστικές Επιχειρήσεις

στον τοπικό πληθυσμό που εμπλέκεται άμεσα σε αυτήν τη δραστηριότητα. Κατα συνέπεια δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας οι οποίες αποσκοπούν να ικανοποιήσουν τις νέες ανάγκες που εμφανίστηκαν λόγω του τουρισμού.

Η απορρέουσα απασχόληση σχετίζεται άμεσα με την οικονομική δομή του τόπου υποδοχής, δηλαδή με το περιεχόμενο της ενδιάμεσης κατανάλωσης και τις αγορές εξοπλισμού από τον τουριστικό τομέα.

Συμπερασματικά, ο τουρισμός δημιουργεί θέσεις εργασίας σε πολλούς από τους κλάδους της οικονομίας μιας χώρας, δημιουργώντας έτσι εισοδήματα για τους κατοίκους των τόπων υποδοχής, ή ενισχύοντας τα ήδη υπάρχοντα εισοδήματα τους.

Μια άλλη πτυχή της απασχόλησης στον τουρισμό είναι η αύξηση της αγοραστικής δύναμης του πληθυσμού ενός τόπου υποδοχής όπου παρατηρείται ανεργία, με την έννοια της δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας. Αυτό συνεπάγεται την ευημερία και των άλλων οικονομικών παραγόντων που δεν λαμβάνουν –κατά κύριο λόγο– μέρος στην τουριστική δραστηριότητα, δεν επηρεάζονται από αυτήν, ούτε την επηρεάζουν, χωρίς να αποκλείονται βέβαια οι συναλλαγές με τους καταναλωτές-τουρίστες και που μακροπρόθεσμα οδηγούν σε δημιουργία θέσεων εργασίας έξω από το τουριστικό κύκλωμα, συμβάλλοντας στην γενικότερη οικονομική ευημερία του τόπου υποδοχής. Τέτοιοι παράγοντες είναι οι διάφορες επιχειρήσεις ενδυμάτων, υποδημάτων, τροφίμων, αγροτικών μηχανημάτων, ειδών υγιεινής, δώρων κλπ.

WORLD	Estimates for year 2001 USD	Percent of total	Forecast for year 2011 USD	Percent of total
Travel and tourism industry				
GDP	1,381.5 billion	4.2	2,654.4 billion	4.2
Employment	78,183,400 million	3.1	99,321,700 million	3.4
Travel and tourism economy				
GDP	3,497.1 billion	10.7	6,958.3 billion	11.0
Employment	207.062 million	8.2	260.417 million	9.0

EU	Estimates for year 2001 USD	Percent of total	Forecast for year 2011 USD	Percent of total
Travel and tourism industry				
GDP	397.3 billion	4.8	784.7 billion	4.9
Employment	7.7 million	4.9	8.8 million	5.3
Travel and tourism economy				
GDP	1,017.2 billion	12.2	2,063.2 billion	12.9
Employment	19.3 million	12.3	22.9 million	13.9

Αναμφισβήτητη είναι η συμβολή του τουρισμού στη βελτίωση του ισοζυγίου πληρωμών, κάτι το οποίο ευνοεί την οικονομική ευημερία της χώρας και όχι μόνο του τόπου υποδοχής, αφού η καλύτερη αναδιανομή του εισοδήματος που θα γίνει, το βασικότατο αυτό στοιχείο της κρατικής υπόστασης θα βελτιώσει το βιωτικό επίπεδο του πληθυσμού, και θα αναβαθμίσει την τουριστική ικανότητα του τόπου υποδοχής (φέρουσα ή μη).

Αυτό βέβαια έχει ιδιαίτερη σημασία για τις αναπτυσσόμενες χώρες που έχουν μεγάλη ανάγκη συναλλάγματος. Η συμβολή στο ισοζύγιο όμως μπορεί να θεωρηθεί θετική μόνο βραχυπρόσθεμα, γιατί μακροπρόσθεμα η αύξηση του αριθμού των τουριστών δημιουργεί ανάγκη μεγάλων επενδύσεων για την εξυπηρέτησή τους, πράγμα που σημαίνει επανεξαγωγή ενός σημαντικού ποσοστού του εισαγόμενου συναλλάγματος.

Ιδιαίτερης σημασίας για την εκτίμηση της θετικής συμβολής του τουρισμού στην τοπική οικονομία είναι η σύγκριση του με κάποιου άλλου οικονομικού τομέα, όπως για παράδειγμα τον τομέα των βιομηχανιών, αν οι κάτοικοι έστρεφαν τις επενδύσεις τους προς αυτόν.

Οι συναλλαγματικές εισπράξεις από τον εισερχόμενο τουρισμό είναι πολύ σημαντικές για τη χώρα μας αφού περίπου 4 με 5 Δις δολάρια μπαίνουν στα κρατικά ταμεία ετησίως.

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού, 698 εκατομμύρια άτομα ταξίδεψαν σε μια ξένη χώρα το 2000, ξοδεύοντας πάνω από 478 εκατομμύρια δολάρια.

Οι τόποι υποδοχής της περιφέρειας σαφώς και έχουν ωφεληθεί από τον τουρισμό, και ειδικά στη χώρα μας που τα χαρακτηριστικά του τουριστικού προϊόντος, όπως το φυσικό κάλλος και η αρχαιολογική-πολιτιστική μας κληρονομιά είναι σχεδόν ισομερώς κατανεμημένα στην επικράτεια, ούτως ώστε με την κατάλληλη αξιοποίηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών κάθε τόπου υποδοχής μέσα από κατάλληλους χειρισμούς, δημιουργούνται πρόσθετες ευκαιρίες απασχόλησης και σταματά ή μειώνεται δραστικά η πληθυσμιακή ερήμωση της υπαίθρου.

Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των Βαλεαρίδων νήσων της Ισπανίας, όπου το 1950 ήταν η πιο φτωχή περιοχή της, ενώ το 2000 ήταν η πιο πλούσια!¹⁵

Τα έργα υποδομής που πραγματοποιούνται ή βελτιώνονται ως απόρροια της τουριστικής δραστηριότητας, συνήθως από κρατικούς φορείς, αποτελούν τις επενδύσεις που βοηθούν στην καλύτερη και πιο προσοδοφόρα διεξαγωγή των οικονομικών δραστηριοτήτων και επομένως του τουρισμού.

¹⁵ Len Cook, National Statistics report No 33

Τα έργα υποδομής σε έναν τόπο υποδοχής τουριστών είναι απαραίτητα λόγω της ανάγκης που δημιουργεί ο τουρισμός για αυτά. Σ' αυτά ανήκουν όλα τα έργα που βοηθούν στην συγκοινωνία, όπως αεροδρόμια, δρόμοι, σιδηρόδρομοι, λιμάνια, τα έργα υδροδότησης, αποχέτευσης, τηλεπικοινωνίας, ηλεκτρισμού κ.α. Κάτι τέτοιο ωφελεί όχι μόνο τους τουρίστες, αλλά και τους κατοίκους ενός τόπου.

Ειδικά στην Ελλάδα όμως, παρατηρούνται ελλείψεις υποδομών και υπηρεσιών οι οποίες συγκροτούν τον τουριστικό τομέα της χώρας. Οι κυριότερες από τις ελλείψεις και τα σημαντικότερα προβλήματα παρατηρούνται στους εξής τομείς:

- Υπερπροσφορά σε καταλύματα χαμηλής ποιότητας σε πολλές τουριστικές περιοχές.
- Σχετικά μικρή προσφορά καταλυμάτων υψηλών προδιαγραφών σε εθνικό επίπεδο και με σημαντικές ανισομέρειες σε ότι αφορά τους τύπους τις περιοχές και τις κατηγορίες.
- Μεγάλο ποσοστό καταλυμάτων μεσαίων και χαμηλών κατηγοριών τόσο σε εθνικό, όσο και σε περιφερειακό επίπεδο.
- Καταλύματα ίδιας κατηγορίας τα οποία διαθέτουν διαφορετικές υποδομές και έχουν διαφορετικό επίπεδο και αριθμό προσφερόμενων υπηρεσιών.
- Πληθώρα πρακτορείων με ανεπαρκείς υποδομές και υπηρεσίες ιδιαίτερα σε περιφερειακό επίπεδο.
- Σημαντικές ελλείψεις σε υποδομές και εγκαταστάσεις οι οποίες απευθύνονται σε εξειδικευμένο και υψηλών προδιαγραφών τουρισμό, όπως συνεδριακά κέντρα, γήπεδα γκολφ, μαρίνες, οικολογικά πάρκα κ.α.
- Πολύ σημαντικές ελλείψεις σε κέντρα πληροφόρησης των τουριστών σε πολλές περιοχές της χώρας.
- Ελλείψεις σε υπηρεσίες και υποδομές οι οποίες σχετίζονται με άτομα τρίτης ηλικίας, παιδιά και νήπια, άτομα με ειδικές ανάγκες κ.α.
- Προβληματική πρόσβαση σε τουριστικές περιοχές λόγω ελλείψεων του μεταφορικού δικτύου και προβληματικών υπηρεσιών των εταιρειών μεταφοράς.

Ας μην ξεχνάμε και τα τεράστια έσοδα από τους φόρους, τους οποίους κερδίζουν οι τοπικοί παράγοντες και κατ'επέκτασιν το κράτος με την προοπτική της χρησιμοποίησης αυτών των εσόδων για την μελλοντική ανάπτυξη του τόπου υποδοχής, όχι μόνο στον τομέα της τουριστικής δραστηριότητας.

Σημαντικές είναι επίσης οι νέες επαγγελματικές ευκαιρίες που δημιουργεί ο τουρισμός σε μια τοπική κοινωνία, αφού οι κάτοικοι

μπορούν να εξερευνήσουν τους νέους επαγγελματικούς ορίζοντες που ανοίγονται, και να αυξήσουν τα εισοδήματά τους. Αυτό βέβαια έχει άμεση σχέση με την απασχόληση του εργατικού δυναμικού ενός τόπου. Σε ένα τέτοιο καπιταλιστικό σύστημα αγοράς είναι πολύ σημαντική η ενθάρρυνση που δίνει ο τουρισμός σε μικρές και μικρομεσαίες επιχειρήσεις να υποστηρίξουν την τουριστική αγορά του τόπου υποδοχής.

Οι οικονομικές συνεισφορές της βιομηχανίας των κρουαζιέρων στα λιμάνια των τόπων υποδοχής είναι άλλη μια πτυχή της θετικής επίπτωσης του τουρισμού σε αυτούς, φέρνοντας τους μια ανθούσα τουριστική οικονομία.

Η συγκεκριμένη βιομηχανία έχει αντίκτυπο σε όλους τους τομείς του τόπου υποδοχής-λιμανιού προορισμού, όπως βέβαια και στην χώρα υποδοχής η/και διεξαγωγής των κρουαζιερών. Η παρουσία των κρουαζιερόπλοιων, έστω και σε εποχιακή βάση στα λιμάνια των τόπων υποδοχής δυναμώνει την τοπική οικονομία, όχι μόνο με τους τουρίστες που μεταφέρονται σε αυτούς και προβαίνουν σε οικονομικές συναλλαγές με τους τοπικούς παράγοντες, αλλά και με άλλους τρόπους όπως τους διάφορους φόρους (λιμανιού, κ.α) και άλλες κρατήσεις, τις αγορές από τα κρουαζιερόπλοια τοπικών προϊόντων και υπηρεσιών.

Οι επισκέψεις στους τόπους υποδοχής μέσω κρουαζιερόπλοιων δημιουργούν μεγάλες επενδύσεις σε αυτούς, από τις τοπικές επιχειρήσεις έως τις υποδομές ενός τόπου, όλοι επωφελούνται από αυτήν την τουριστική δραστηριότητα. Σε μερικές περιπτώσεις, τα ξένα λιμάνια στα οποία αυτή η βιομηχανία αποφασίζει να δραστηριοποιηθεί, λειτουργούν ως ερέθισμα για την χώρα/τόπο υποδοχής να αναπτύξουν προγράμματα τουριστικής ανάπτυξης έχοντας σαν συνέπεια την συμμετοχή των τοπικών παραγόντων στην παροχή αγαθών και υπηρεσιών.

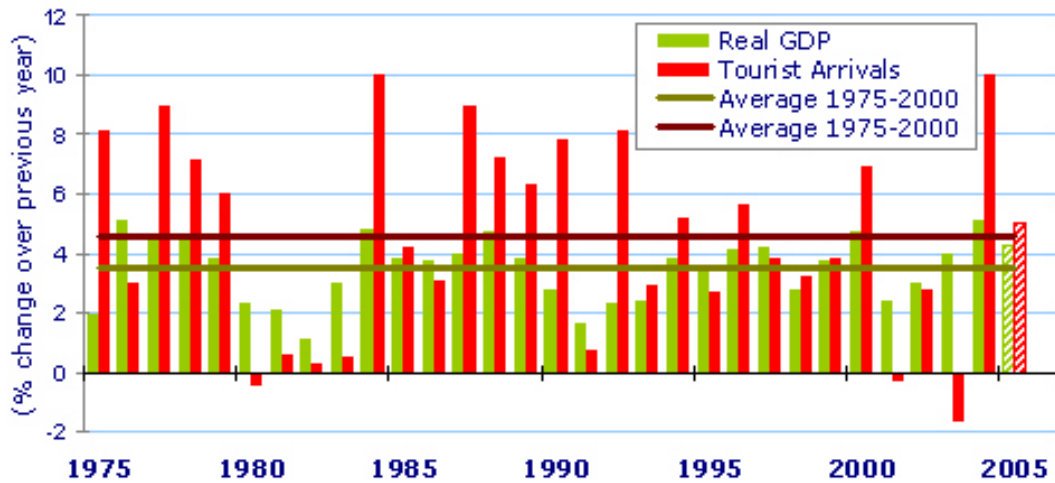
Μια έρευνα του 2001¹⁶ έδειξε ότι κατά την τουριστική περίοδο 1999/2000 στην Καραϊβική, ένα μέσο κρουαζιερόπλοιο μεταφέροντας 2.000 επιβάτες και 900 μέλη πληρώματος, δημιούργησε κέρδη της τάξεως των 260.000\$ δολλαρίων κατά τη διάρκεια μιας συνηθισμένης επίσκεψης στα λιμάνια των εκεί τόπων υποδοχής.

Ειδικά η συγκεκριμένη βιομηχανία, παρέχει δυνατότητα απασχόλησης σε εργαζόμενους από αναπτυσσόμενες χώρες. Περίπου 85% με 90% των εργαζομένων στην βιομηχανία προέρχεται από το διεθνές εργατικό δυναμικό, πολλοί από τους οποίους προέρχονται από χώρες με περιορισμένη και δύσκολη δυνατότητα εργασίας, και των οποίων τα εισοδήματα τροφοδοτούν τις τοπικές οικονομίες προορισμού τους.

¹⁶ PricewaterhouseCoopers(PwC) and BREA.

Η οικονομική ανάπτυξη σε συνάρτηση με τις Διεθνείς Τουριστικές αφίξεις:

Economic Growth (GDP) & International Tourist Arrivals

17

Όπως είδαμε λοιπόν είναι σημαντικά τα αντίκτυπα της τουριστικής δραστηριότητας στην τοπική οικονομία, με κύρια τον τομέα της απασχόλησης και την συμβολή των συναλλαγματικών εσόδων στην τοπική οικονομία. Ο τουρισμός όμως έχει και αρνητικές επιπτώσεις στους τόπους υποδοχής.

ΟΙ ΑΡΝΗΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟΝ ΤΟΠΟ ΥΠΟΔΟΧΗΣ

Υπάρχουν πολλές επιπτώσεις της τουριστικής δραστηριότητας ενός τόπου υποδοχής, όπως οι περιβαλλοντολογικές και πολιτισμικές. Υπάρχουν όμως και πολλές, ίσως δυσδιάκριτες, αρνητικές οικονομικές συνέπειες σε αυτόν.

Συχνά, οι πλούσιες χώρες ωφελούνται περισσότερο από τον τουρισμό από τις φτωχές, ενώ οι λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες έχουν την πιο άμεση ανάγκη για έσοδα, απασχόληση και γενικά αύξηση του βιωτικού επιπέδου μέσω του τουρισμού, είναι λιγότερες ικανές να συνειδητοποιήσουν αυτά τα οφέλη. Μεταξύ των λόγων που συμβαίνει αυτό, είναι η μεγάλης κλίμακας διαφυγής των κερδών από τις χώρες όπου λαμβάνει μέρος η τουριστική δραστηριότητα και κατ'επέκτασιν στους τόπους υποδοχής, αποκλείοντας τοπικές επιχειρήσεις και προϊόντα.

Τα άμεσα έσοδα για έναν τόπο υποδοχής είναι το ποσό των τουριστικών συναλλαγών που παραμένουν, μετά από τους φόρους και τους μισθούς που πληρώνονται έξω από αυτόν, καθώς και μετά από την αγορά των αγαθών (εξοπλισμός, διατροφή κτλ.) που είναι απαραίτητα για αυτές. Αυτά χαρακτηρίζονται ως διαφυγόντα κέρδη.

Στα περισσότερα all-inclusive πακέτα διακοπών περίπου το 80% των εξόδων των ταξιδιωτών πάνε στις αεροπορικές εταιρίες, τα ξενοδοχεία και άλλες διεθνείς εταιρίες και όχι στις τοπικές επιχειρήσεις, ή στους εργαζόμενους. Επί παραδείγματι¹⁸ στην Ταϊλάνδη τα διαφυγόντα κέρδη από τον τουρισμό υπολογίζονται στο 70%, στα νησιά της Καραϊβικής το 80% και στην Ινδία το 40%. Υπολογίζεται ότι από τα 100\$ που θα ξοδέψει ένας τουρίστας στον τόπο υποδοχής, μόνο περίπου 5\$ θα μείνουν πραγματικά στην τοπική οικονομία και στην κρατική εν γένει. Αυτά βέβαια όπως προείπαμε, είναι περισσότερο γνωρίσματα των λιγότερων ανεπτυγμένων χωρών.

Υπάρχουν δύο κύριοι τρόποι με τους οποίους λαμβάνει μέρος αυτή η διαφυγή των κερδών:

Η σχετιζόμενη με τις εισαγωγές διαφυγή, και η σχετιζόμενη με τις εξαγωγές διαφυγή. Η πρώτη συμβαίνει όταν οι τουρίστες ζητούν κάποια standards εξοπλισμών, φαγητών και άλλων προϊόντων που οι τόποι υποδοχής και οι χώρες γενικότερα δεν μπορούν να προσφέρουν. Ειδικά στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες ποτά και φαγητά πρέπει να εισάγονται συχνά, αφού είτε τα τοπικά προϊόντα δεν ανταποκρίνονται στις

¹⁸ Batir Mirbabayev 'The economic and social impact of tourism'

απαιτήσεις των τουριστών,ή δεν υπάρχει κάποια τοπική βιομηχανία να τις τροφοδοτήσει.

Ο μέσος όρος διαφυγόντων κερδών στις αναπτυσσόμενες χώρες σήμερα κυμαίνεται στο 40% με 50% για τις μικρές οικονομίες και μεταξύ του 10% με 20% για τις πιο ανεπτυγμένες οικονομίες.¹⁹

Οι πολυεθνικοί οργανισμοί και οι μεγάλες επιχειρήσεις του εξωτερικού έχουν την κύρια συμβολή για διαφυγή κερδών που σχετίζονται με τις εισαγωγές.Συχνά, ειδικά σε φτωχούς τόπους προορισμού,είναι οι μόνες που έχουν το αναγκαίο κεφάλαιο για επενδύσεις σε υποδομή και εγκαταστάσεις.Συνέπεια αυτού είναι να υπάρχει διαφυγή κερδών στο εξωτερικό (διαφυγή σχετιζόμενες με εξαγωγές) όταν οι επενδυτές που χρηματοδότησαν τα θέρετρα και τα ξενοδοχεία να πάρουν τα κέρδη πίσω στη χώρα προέλευσης τους.

Οι τοπικές επιχειρήσεις σε έναν τόπο υποδοχής,συχνά βλέπουν την δυνατότητα να κερδίσουν κάποιο εισόδημα μειωμένη, λόγω της δημιουργίας των πακέτων all-inclusive.Όταν οι τουρίστες παραμένουν σε όλη τη διάρκεια του ταξιδιού τους σε κάποιο κρουαζερόπλοιο ή θέρετρο,τα οποία παρέχουν όλα όσα χρειάζονται και εκεί θα προβούν στις όποιες χρηματικές συναλλαγές τους,δεν μένει κάποια ευκαιρία στον τοπικό πληθυσμό να ωφεληθεί οικονομικά από τον τουρισμό.

Μια έρευνα των Αμερικάνων στον τουρισμό της Τζαμάϊκα πάνω στα πακέτα all-inclusive εν συγκρίσει με τους άλλους τύπους διαμονής,έδειξε ότι τα ξενοδοχεία με αυτά τα πακέτα διακοπών,έχουν τα περισσότερα έσοδα,αλλά το αντίκτυπο στην οικονομία είναι μικρότερο για κάθε δολλάριο από τα έσοδα, από τους άλλους τύπους διαμονής.Επίσης η ίδια έρευνα έδειξε ότι αυτά τα ξενοδοχεία έφεραν περισσότερους πελάτες,και απασχόλησαν λιγότερα άτομα ανά δολλάριο εσόδου από τα άλλα ξενοδοχεία.Συμπερασματικά,βλέπουμε ότι τα πακέτα διακοπών all-inclusive έχουν συγκριτικά,σχετικά μικρή ροή εσόδων στην τοπική οικονομία.

Η βιομηχανία των κρουαζιέρων είναι ένα άλλο παράδειγμα οικονομικής τουριστικής αποκλειστικότητας²⁰ (Enclave tourism) .Οι θαλάσσιες κρουαζιέρες μετέφεραν περίπου 8.7 εκατομμύρια επιβάτες το 1999.Σε πολλά πλοία,ιδιαίτερα στην Καραϊβική,τον πιο διάσημο προορισμό για κρουαζιέρες για το 44.5% των ταξιδιωτών,οι επιβάτες ενθαρρύνονται να ξοδεύουν τον χρόνο και τα χρήματα τους πάνω στα πλοία,και οι ευκαιρίες για κάποια χρηματική συναλλαγή στα λιμάνια είναι ελεγχόμενες και περιορισμένες.

Το κόστος των υποδομών είναι ένα άλλο αρνητικό αντίκτυπο σε μια τοπική οικονομία.

¹⁹ Στοιχεία από U.N.E.P. Tourism

²⁰ Στοιχεία από U.N.E.P. Tourism

Η ανάπτυξη του τουρισμού μπορεί να κοστίσει στους τοπικούς παράγοντες και στους απλούς πολίτες πολλά χρήματα. Ίσως πρέπει να γίνουν βελτιώσεις σε αεροδρόμια, δρόμους και άλλες υποδομές, με μεγάλες φοροαπαλλαγές και άλλες οικονομικές ανέσεις, οι οποίες είναι ζημιολογικές διαδικασίες για μια τοπική οικονομία.

Τα δημόσια έσοδα που χρησιμοποιούνται σε επιχορηγήσεις υποδομών ή φοροαπαλλαγές μπορούν να μειώσουν τις επενδύσεις σε άλλους κρίσιμους τομείς όπως η εκπαίδευση και η υγεία.

Οι συνεχώς αυξανόμενες απαιτήσεις των τουριστών για βασικές υπηρεσίες ή αγαθά, προκαλεί συχνά απότομες αυξήσεις τιμών οι οποίες επηρεάζουν αρνητικά τους κατοίκους των τόπων υποδοχής, των οποίων το εισόδημα δεν αυξάνεται αναλογικά.

Σύμφωνα με μια έρευνα του πανεπιστημίου του San Francisco, ως συνέπεια της τουριστικής ανάπτυξης, οι τιμές για τους κατοίκους των τόπων υποδοχής αυξάνονται τουλάχιστον κατά 8%.²¹

Η τουριστική ανάπτυξη και η σχετιζόμενη αύξηση σε κτηματομεσιτική ζήτηση, μπορούν να αυξήσουν δραματικά το κόστος κατασκευής κτιρίων και τις αξίες των οικοπέδων. Αυτό, όχι μόνο κάνει πιο δύσκολο για τους ντόπιους, ιδιαίτερα σε αναπτυσσόμενες χώρες να ανταποκριθούν στις καθημερινές ανάγκες τους, αλλά επίσης μπορεί να οδηγήσει στην επικυριαρχία ξένων παραγόντων στην αγορά γης και στην μετανάστευση που μειώνει τις οικονομικές ευκαιρίες των ντόπιων, που σταδιακά τους αποδυναμώνουν (οικονομικά).

Για παράδειγμα στην Costa Rica, περίπου το 65% των ξενοδοχείων ανήκουν σε ξένους. Οι τουρίστες μακράς περιόδου που διαμένουν σε δεύτερα σπίτια σε έναν τόπο υποδοχής και οι πλούσιοι ή τα συνταξιοδοτούμενα άτομα και οι πλούσιοι επαγγελματίες που μετακομίζουν σε έναν γοητευτικό τουριστικό μέρος για να απολαύσουν την ατμόσφαιρα και τους ήρεμους ρυθμούς ζωής, προκαλούν απότομες αυξήσεις τιμών στους νέους τόπους κατοικίας τους, αν οι αριθμοί ξεπερνάνε κάποιο όριο που ο τόπος υποδοχής αντέχει (για να συγκρατηθούν οι τιμές). Η μαζική τους προέλευση σε έναν τόπο υποδοχής, σαφώς και θα προκαλέσει αυτές τις απότομες αυξήσεις των τιμών. Κάτι που θα επηρεάσει -θα αυξήσει- και το γενικό επίπεδο ζωής του τόπου υποδοχής.

Ένα άλλο σημαντικό μειονέκτημα του τουρισμού, είναι και η οικονομική εξάρτηση της τοπικής κοινωνίας από αυτόν.

Η ποικιλότητα σε μια οικονομία είναι ένα σημάδι υγείας της, ωστόσο, αν μια χώρα ή τόπος υποδοχής γίνουν εξαρτημένες από τον τουρισμό, για την οικονομική τους υπόσταση και επιβίωση από αυτήν την βιομηχανία και μόνο, μπορεί να επιφέρει μεγάλη πίεση σε αυτήν την βιομηχανία

²¹ Στοιχεία από U.N.E.P Tourism

καθώς και στα άτομα που δουλεύουν σε αυτήν. Πολλές χώρες, και πάλι οι αναπτυσσόμενες κυρίως, με μικρή ικανότητα να εξερευνήσουν και να αναπτύξουν άλλες πηγές πλούτου, έχουν αφομοιώσει τον τουρισμό ως τρόπο να προωθήσουν και να ενισχύσουν την οικονομία τους.

Στην Γκάμπια για παράδειγμα, το 30% της εργατικής δύναμης εξαρτάται άμεσα ή έμμεσα στον τουρισμό. Σε νησιωτικές οικονομίες το ποσοστό μπορεί να ποικίλλει από 83% στις Μαλβίδες, σε 21% στις Σεϋχέλλες και 34% στην Τζαμάϊκα, σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού.

Η υπερ-εξάρτηση στον τουρισμό, ιδιαίτερα στον μαζικό έχει πολύ σημαντικά ρίσκα στις εξαρτημένες από αυτόν οικονομίες.

Η οικονομική ύφεση και τα αντίκτυπα των φυσικών καταστροφών, όπως τροπικές καταιγίδες και κυκλώνες όπως και οι αλλαγές στον σχεδιασμό της τουριστικής πολιτικής, μπορούν να έχουν καταστροφικές συνέπειες στον τοπικό τουρισμό.

Εδώ θα μπορούσαμε να δούμε το παράδειγμα της Μάλτας, η οποία μπορεί να έχει μόνο 380.000 πληθυσμό, αλλά δέχθηκε 1,2 εκατομμύρια τουρίστες το 1999. Σαν 25% του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος (και έμμεσα 40%), ο τουρισμός παρήγαγε πάνω από \$650 εκατομμύρια δολάρια σε ξένο συνάλλαγμα.²²

Η υψηλή οικονομική εξάρτηση της Μάλτας στον τουρισμό και η περιορισμένη εξαγωγή προϊόντων κάνει την διεξαγωγή του εμπορίου της εύαλπη σε αλλαγές στην διεθνή ζήτηση.

Το φαινόμενο αυτό, η ολιστική παρουσία του τουρισμού στις τοπικές οικονομίες, θα μπορούσαμε να πούμε ότι αφορά κυρίως τις αγροτικές περιοχές, και αυτό γιατί ως πόλος έλξης δε λειτουργούν τόσο τα αστικά κέντρα στα οποία οι κοινωνικοοικονομικές δομές είναι δύσκολο να επηρεαστούν μιας και οι οικονομικές επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης αφορούν σχεδόν αποκλειστικά, άμεσα ή έμμεσα τους ήδη εμπλεκόμενους στον κλάδο του τουρισμού, όσο στις αγροτικές περιοχές, στις οποίες οι οικονομικές επιπτώσεις είναι σαφώς καταλυτικές.

Ο εποχιακός χαρακτήρας της τουριστικής βιομηχανίας δημιουργεί επίσης οικονομικά προβλήματα για τους προορισμούς που εξαρτώνται πολύ από αυτήν.

Αυτό έχει να κάνει με τον εποχιακό χαρακτήρα της απασχόλησης (δουλειάς) και της ανασφάλειας που αυτή δημιουργεί. Συνήθως, χωρίς εγγύηση για εργασία από την μία τουριστική περίοδο στην άλλη, δυσκολίες στην τουριστική εκπαίδευση, ιατρικά ωφέλη λόγω της ασφάλισης των απασχολούμενων και μη ικανοποιητικές εργασιακές συνθήκες.

²² World Tourism Organization

Εδώ πρέπει να σημειώσουμε και την εισαγωγή εργατικού δυναμικού σε έναν τόπο υποδοχής,αντί της πρόσληψης ντόπιων,ιδιαίτερα αν συγκεκριμένες ικανότητες ή εμπειρία, κριθούν απαραίτητες,ή το τοπικό εργατικό δυναμικό δεν είναι διαθέσιμο.

Πέρα όμως από τα προβλήματα εποχικής ανεργίας που δημιουργούνται για πάρα πολλά άτομα στη χώρα μας και τους τόπους προορισμούς της,σοβαρότερο πρόβλημα αποτελεί η αδρανοποίηση ή υπολειτουργία των επιχειρήσεων για τους περισσότερους μήνες του έτους.Αυτό συμβαίνει κυρίως στην παραδοσιακή μορφή του μαζικού τουρισμού.

Στη χώρα μας λειτουργούν περίπου 40.000 επιχειρήσεις, ξενοδοχεία και λοιπά καταλύματα με 1.000.000 περίπου κλίνες, 4.000 πρακτορεία ταξιδιών και απροσδιόριστος αριθμός επιχειρήσεων που βασίζονται στον τουρισμό, όπως μονάδες εστίασης,αναψυχής,εμπορίου και γραφεία ενοικιάσεως αυτοκινήτων.Στη συντριπτική τους πλειοψηφία, οι μονάδες αυτές λειτουργούν περίπου τον μισό χρόνο,και από αυτόν 3 με 4 μήνες λειτουργίας το πολύ,μόνο σε πλήρη απασχόληση.

Τους υπόλοιπους μήνες οι επιχειρήσεις είτε κλείνουν είτε υπολειτουργούν, απολύοντας το πλεονάζον προσωπικό.Όμως, ακόμη και αν είναι κλειστή μια ξενοδοχειακή μονάδα, συνεχίζει να δαπανά σημαντικά ποσά για συντήρηση,φύλαξη των εγκαταστάσεων καθώς και σε ορισμένες περιπτώσεις, μισθοδοσία του απαραίτητου προσωπικού (διευθυντής,λογιστής κλπ.).Ακόμα υπάρχουν έξοδα όπως αποσβέσεις και τόκοι δανείων,είτε η επιχείρηση είναι σε λειτουργία η όχι.

Έτσι,η τουριστική επιχείρηση που λειτουργεί εποχικά,πρέπει στο μικρό χρονικό διάστημα της τουριστικής περιόδου να αποσβέσει όλα τα έξοδα της χρονιάς και να έχει και κέρδος.

Αντιμέτωπη με τον ανταγωνισμό και τους κυρίαρχους της αγοράς , μεγάλους τουριστικούς οργανισμούς,η μικρή και μεσαία τουριστική επιχείρηση ενός τόπου υποδοχής,συνθλίβεται.Το επόμενο για αυτήν είναι να κλείσει και να βγει σε πλειστηριασμό για να εξοφληθούν οι υποχρεώσεις που έχει,κυρίως σε τράπεζες.

Μιλώντας για τα αντίκτυπα του τουρισμού σε έναν τόπο υποδοχής,είναι σημαντικό να καταλάβουμε ότι οι τουριστικές επιχειρήσεις συχνά περιλαμβάνουν έναν σημαντικό αριθμό χαμηλόμισθων δουλειών, με βασικό μισθό,ή και λιγότερο.

Αυτές οι θέσεις εργασίας είναι συχνά εποχιακές και προκαλούν υποαπασχόληση η ανεργία εκτός των τουριστικών περιόδων.

Το πρόβλημα της εποχικότητας στον τουρισμό, είναι ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει η τουριστική οικονομία της χώρας μας.

Όπως θα δούμε και παρακάτω,στο παράδειγμα της επίδρασης του τουρισμού στις μεταπολεμικές Κυκλάδες, η ανάπτυξη του, προκάλεσε

μια μεταστροφή από τους παραδοσιακούς οικονομικούς τομείς κάθε τόπου, προς τον τομέα του τουρισμού.

Ειδικά στην Ελλάδα, στην ελληνική επικράτεια, όπου η γεωργία υπήρξε ένας σημαντικός οικονομικός τομέας από αρχαιοτάτων χρόνων, όπως και το εμπόριο, παρατηρείται η σταδιακή εγκατάλειψη των αγροκτημάτων της υπαίθρου, και η ενασχόληση των αγροτών με τον τουρισμό.

Οι υποσχέσεις του τουρισμού για μεγαλύτερο εισόδημα, σε καλύτερες συνθήκες εργασίας, τον κάνουν ελκυστικότερο στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό της υπαίθρου. Οι νέοι ιδιαίτερα, βρίσκουν μια διέξοδο στον τουρισμό, θέλοντας να ξεφύγουν από μια -σαφώς- πιο επίπονη εργασία, όπως είναι η αγροτική.

Έτσι ελάχιστοι νέοι παραμένουν στις αγροτικές περιοχές, με αποτέλεσμα το μέλλον της γεωργίας να είναι ιδιαίτερα επισφαλές. Επιπρόσθετα, ο τουρισμός αυξάνει και τον ανταγωνισμό για την απόκτηση γης, με αποτέλεσμα να ανεβαίνουν οι τιμές τις και να ενισχύεται ο κατακερματισμός της. Η γη πλέον πωλείται σε μικρότερα τεμάχια και σε πολύ υψηλότερες τιμές. Τα μεγαλύτερα θύματα αυτού του φαινομένου είναι τα άτομα νεαρής ηλικίας, τα οποία προσπαθούν να αποκτήσουν κάποιο κομμάτι γης, είτε για ανέγερση κατοικιών, είτε για καλλιέργεια. Έτσι, ενισχύεται η φυγή των νέων από την ύπαιθρο κυνηγώντας μια καλύτερη ποιότητα ζωής.

Τέλος, δεν πρέπει να ξεχνάμε και τα φαινόμενα κερδοσκοπίας και τις παραοικονομικές δραστηριότητες σε έναν τόπο υποδοχής. Λόγω της ανάπτυξης του μαζικού τουρισμού που τείνει να απαιτεί όλο και περισσότερο έδαφος και υπηρεσίες, σε συνδυασμό με την έλλειψη προγραμματισμού σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο οδηγεί στην ανάπτυξη αυτών των παραοικονομικών δραστηριοτήτων και της κερδοσκοπίας στον τουρισμό.

Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι σύμφωνα με έρευνες που έχουν γίνει και όπως θα δούμε παρακάτω, στην μελέτη των επιπτώσεων στην Κέρκυρα και Λασιθί, σε έναν οποιοδήποτε τόπο υποδοχής θα υπάρχει ένα σημαντικό ποσοστό του πληθυσμού το οποίο θα αποκρύπτει είτε εισόδημα η οποιασδήποτε μορφής απασχόλησης στον τουρισμό. Στη χώρα μας για παράδειγμα τα νόμιμα τουριστικά καταλύματα δεν είναι ούτε το 1/5 του συνόλου αυτών.

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο Ρόλος της Τεχνολογίας Στην Τουριστική Δραστηριότητα Και Τα Ωφέλη Της

Η τουριστική δραστηριότητα σε έναν οποιοδήποτε τόπο υποδοχής, σιγά σιγά γίνεται άρρηκτα συνδεδεμένη με την τεχνολογική ανάπτυξη ενός τόπου υποδοχής και ιδιαίτερα με το Internet, τον διαδικτυακό τρόπο ανταλλαγής πληροφοριών.²³

Η διαδικτυακή τεχνολογία δημιουργεί νέες ευκαιρίες στην βιομηχανία του τουρισμού, βασισμένη σε μία θεμελιώδη αναδόμηση πληροφοριών και των καναλιών διανομών τους.

Τα νέα κανάλια αγοράς, προσφέρουν στον υποψήφιο επισκέπτη τις πληροφορίες που χρειάζεται, με χαμηλότερο κόστος και μεγαλύτερη ταχύτητα και δίνοντας την ευκαιρία στους παράγοντες διαμόρφωσης και διεξαγωγής της τουριστικής δραστηριότητας ενός τόπου υποδοχής, για επέκταση της επιχειρηματικότητας τους με νέους τρόπους.

Το διαδίκτυο κάνει ευκολότερη και οικονομικότερη την παροχή υπηρεσιών στον πελάτη με πληροφορίες πάνω στον τουριστικό προορισμό του και του δίνει την δυνατότητα να αγοράσει τα εισιτήρια και τα όποια τουριστικά πακέτα που επιθυμεί, παίρνοντας τον έλεγχο της διεξαγωγής των διακοπών του.²⁴

Επίσης, λόγω της δυναμικής φύσεως του τουρισμού, (συνεχώς μεταβαλλόμενες τιμές, διαθεσιμότητας και προϊόντων) το διαδίκτυο είναι το πλέον κατάλληλο μέσο για να ανταπεξέλθει σε αυτό το χαρακτηριστικό της τουριστικής βιομηχανίας.

Το διαδίκτυο αναδύεται ως μέγιστος παράγοντας πληροφόρησης και συναλλαγών της βιομηχανίας του τουρισμού, που είναι σήμερα ο δεύτερος πιο μεγάλος παράγοντας συναλλαγών σε αυτό, μεταξύ των βιβλίων/μουσικής και το λογισμικό/hardware των ηλεκτρονικών υπολογιστών.²⁵

Το διαδίκτυο σήμερα μπορεί να εξυψώσει την τουριστική ζήτηση ενός τόπου υποδοχής δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας και περαιτέρω τοπική ανάπτυξη, ανάλογα βέβαια με την σωστή η μη διαχείριση αυτού του πόρου από τους τοπικούς φορείς. Αν οι φορείς αυτοί εκμεταλλευτούν αυτήν τη νέα τεχνολογία, θα υπάρξουν σίγουρα θετικά αντίκτυπα για τις τοπικές οικονομίες και κατ'επέκτασιν στους τόπους υποδοχής-προορισμού.

²³ Travel inx Inc. Technology and Tourism

²⁴ Hannes Werthner, Vienna University of Economics and Business Administration

²⁵ Travel inx Inc. Technology and Tourism

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Οι Νέες Μορφές Τουρισμού Και οι Προοπτικές Τους Για Έναν Τόπο Υποδοχής.

Τα τελευταία χρόνια εξειδικευμένες μορφές τουρισμού εμφανίστηκαν, δίνοντας την ευκαιρία στους ταξιδιώτες να εμπλουτίσουν τις δραστηριότητες τους,συμμετέχοντας σε εξειδικευμένα προγράμματα όπως θεραπευτικός τουρισμός, οικολογικός τουρισμός,θρησκευτικός τουρισμός,αγροτουρισμός κλπ. Οι οποίες αναπτύσσονται συνεχώς στον Ελλαδικό χώρο.²⁶

Η Ελλάδα σταδιακά γίνεται δημοφιλής τόπος προορισμού για αυτές τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού (εναλλακτικός τουρισμός) και όχι μόνο για τις διακοπές «κλασικού τύπου»,για τους ταξιδιώτες που ενδιαφέρονται εκτός από την χαλάρωση και τα αξιοθέατα ,θέλουν να γνωρίσουν την μοναδική εμπειρία που προσφέρουν η φύση της χώρας και τα προϊόντα της, την θρησκευτική της κουλτούρα και την ειδική υποδομή της Ελληνικής τουριστικής βιομηχανίας.

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού αποτελούν το νέο δυναμικό και αναπτυσσόμενο πρότυπο τουρισμό.Η σημασία της ανάπτυξης αυτών των νέων μορφών τουρισμού έγκειται στο γεγονός ότι οι περισσότερες από αυτές προσφέρουν κάτι το πολύ διαφορετικό από ότι ο οργανωμένος μαζικός τουρισμός.

Ο κορεσμός του προτύπου του οργανωμένου μαζικού τουρισμού οδήγησε τους ταξιδιώτες να αναζητήσουν μια διαφοροποίηση στο τουριστικό προϊόν και στις τουριστικές εμπειρίες.

Η πεποίθηση ότι ο μαζικός τουρισμός υποβαθμίζει τόσο τις υπηρεσίες που παρέχονται από τον τόπο υποδοχής όσο και τον ίδιο τον τόπο,ήταν ένας άλλος λόγος να στραφούν οι τουρίστες τα τελευταία χρόνια προς τον εναλλακτικό τουρισμό.

Όσον αφορά όμως στους τόπους υποδοχής στον Ελλαδικό χώρο, η έλλειψη επαρκής πληροφόρησης για τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού,με αποτέλεσμα τα οικονομικά οφέλη από αυτές να είναι υποτυπώδη ή ανύπαρκτα και έτσι ο εναλλακτικός τουρισμός ουσιαστικά να μένει ανεκμετάλλευτος.

Συμπερασματικά,οι φορείς ενός τόπου υποδοχής βλέποντας αυτήν την μετάλλαξη του κλασικού τουρισμού και την δημιουργία νέων μορφών του,θα έπρεπε να δημιουργήσουν τις κατάλληλες συνθήκες στους τόπους υποδοχής τους για να υποδεχτούν και τους τουρίστες αυτών των μορφών εξειδικευμένου τουρισμού,ούτως ώστε να υπάρχουν οικονομικά ωφέλη για τις τοπικές αυτές οικονομίες.Η ανάπτυξη αυτών των νέων μορφών

²⁶ πηγη Υπουργείο Τουρισμού Ελλάδος

τουρισμού απο τοπικούς φορείς σίγουρα θα έχει τα θετικά και τα αρνητικά οικονομικά αντίκτυπα στους τόπους υποδοχής που θα αποφασίσουν τελικά να δραστηριοποιηθούν και σε αυτές τις νέες μορφές τουρισμού.

ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ Α΄ Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΙΣ ΚΥΚΛΑΔΕΣ

Εδώ θα δούμε πώς επέδρασε ο τουρισμός στην οικονομική ανάπτυξη των Κυκλάδων μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο.²⁷

Ο Νομός των κυκλάδων βρίσκεται στο κεντρικό και νότιο Αιγαίο πέλαγος, αποτελείται από 39 νησιά και πολλά ερημονήσια με συνολική έκταση 2.523 τετραγωνικών χιλιομέτρων. Το έδαφος των νησιών είναι κυρίως ημιορεινό (50.2% της συνολικής έκτασης) και ορεινό (25,5% της συνολικής έκτασης). Μόνο το 24,3% της συνολικής έκτασης είναι πεδινά εδάφη. Το κλίμα είναι εύκρατο, με πολύ ήπιο χειμώνα και ξηρό καλοκαίρι. Οι Κυκλάδες έχουν πολύ μεγάλη ηλιοφάνεια (2500-3500 ώρες το χρόνο).

Στην μεταπολεμική οικονομική ανάπτυξη, καταλυτική ήταν η παρουσία του τουρισμού, οι Κυκλάδες όμως είχαν να ανταπεξέλθουν πολλά προβλήματα. Υπήρχε έλλειψη παραγωγικών ηλικιών ως αποτέλεσμα της μετανάστευσης, οι τεράστιες ελλείψεις σε υποδομές όσο και σε υπηρεσίες, ο τουρισμός αποδυναμώνει σχεδόν όλους τους άλλους τομείς της οικονομίας, η γεωργοκτηνοτροφία, τα ορυχεία, η οικοδομή, η αλιεία, η ναυτιλία κ.α., είτε μαραζώνουν, ή συνδέουν έμμεσα -αλλά σε πολύ μεγάλο βαθμό- την ανάπτυξη τους, με τον τουρισμό. Η κυριαρχία του τουρισμού στις Κυκλάδες είναι απόλυτη.

Η εκπληκτική οικονομική ανάπτυξη που σημειώθηκε στο Νομό των Κυκλάδων στις δεκαετίες μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο λόγω του τουρισμού, ελάχιστα συνέβαλε στη βελτίωση των όρων λειτουργίας του, οι ελλείψεις σε υποδομή και υπηρεσίες είναι εντυπωσιακές και εντοπίζονται κυρίως στα εξής θέματα:

- Μεταφορές
- Τεχνική Υποδομή των Οικισμών
- Περίθαλψη, Υγεία
- Εκπαίδευση
- Διοίκηση – Πολιτισμικός τομέας

Ο τουρισμός όπως είδαμε επηρέασε και τους τομείς παραγωγής του νομού.

Η γεωργοκτηνοτροφία που ήταν ο σημαντικότερος κλάδος της Κυκλαδικής οικονομίας, άρχισε την καθοδική της πορεία, κυρίως μετά το 1960, οπότε και μπαίνει δυναμικά ο τουρισμός στην ζωή των κατοίκων, προσφέροντας καλύτερα μεροκάματα και συνθήκες εργασίας.

²⁷ Πάρις Τσάρτας, Η επίπτωση του τουρισμού στις Κυκλάδες

Περίπου το 75% των απασχολούμενων στη γεωργία-κτηνοτροφία είναι άνω των 45 ετών και το 57% είναι άνω των 55 ετών, ασκούνται δηλαδή από μεσήλικες, πράγμα που δείχνει τις μικρές δυνατότητες που υπάρχουν να εφαρμοστούν αναπτυξιακά προγράμματα με προοπτικές.

Στις Κυκλάδες υπάρχουν εκ αρχαιοτάτων χρόνων μεγάλα αποθέματα ορυκτών. Με την είσοδο του τουρισμού που λειτουργεί ανταγωνιστικά, οι τεράστιες δυνατότητες αναπτύξεως του κλάδου μένουν ανεκμετάλλευτες γιατί δεν υπάρχει κρατικός προγραμματισμός ως προς την εξόρυξη, επεξεργασία και διακίνηση σε ξένες χώρες των ορυκτών.

Η Σύρος έπαιξε σημαντικό ρόλο στην γενικότερη οικονομική ανάπτυξη των κυκλάδων, με τα ναυπηγεία του Νεωρίου και τις βιομηχανίες που ήταν συγκεντρωμένες εκεί, οι περισσότερες κλωστοϋφαντουργικές και νηματουργεία μεσαίας δυναμικότητας. Επίσης σημαντική ήταν η ανάπτυξη των παραδοσιακών κλάδων της βιοτεχνίας όπως καλαθοπλεκτική, ταπητουργία, αγγειοπλαστική, κεραμική, υφαντική, πλεκτική και αργυροχοΐα, με το μεγαλύτερο ποσοστό των προϊόντων να απορροφούνται από τον τουρισμό.

Στον κλάδο του εμπορίου, της οικοδομής και της αλιείας η έμμεση εξάρτηση από τον τουρισμό είναι αναπόφευκτη. δημιουργήθηκαν πολλά μαγαζιά λιανικού εμπορίου με σκοπό να εξυπηρετήσουν τους τουρίστες. Το τεράστιο πλήθος των τουριστών που επισκέπτεται το Νομό κάθε χρόνο συμβάλλει στην τόνωση και ανάπτυξη του κλάδου συνολικά και όχι μόνο στο τμήμα που περιλαμβάνει τα καταστήματα τουριστικών ειδών. Ιδιαίτερα ευνοημένα από τον τουρισμό είναι οπωσδήποτε τα καταστήματα τροφίμων και ποτών.

Μια άλλη ευνοϊκή επίδραση του τουρισμού στο τοπικό εμπόριο είναι ότι η οφειλόμενη σε αυτόν εντυπωσιακή αύξηση των εισοδημάτων των κατοίκων, ενίσχυσε συνολικά τα κέρδη του κλάδου.

Άλλος κλάδος που έχει συνδέσει την ανάπτυξη του με την άνοδο του τουρισμού, είναι η οικοδομή. Ο ρυθμός αυξήσεως στις κατασκευές ενοικιαζομένων δωματίων στις Κυκλάδες μετά το 1965, ήταν εντυπωσιακός. Οι απασχολούμενοι στον τομέα φθάνουν το 1981 να αποτελούν το 9,3% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού (έναντι 1,7% το 1951).

Εκτός όμως από τις ξενοδοχειακές μονάδες και τα ενοικιαζόμενα δωμάτια, μεγάλη αύξηση παρατηρείται στην κατασκευή παραθεριστικών κατοικιών και στα δημόσια έργα.

Έμμεση σχέση με την τουριστική ανάπτυξη, όχι όμως τόσο σημαντική όσο το εμπόριο και η οικοδομή έχει και η αλιεία που πρόσφερε υψηλά εισοδήματα στους απασχολούμενους σε αυτήν. Το μεγαλύτερο μέρος των αλιευμάτων διοχεύεται στον Πειραιά, ενώ το υπόλοιπο καλύπτει τις ανάγκες του τουρισμού.

Ειδικά για τους τρεις παραπάνω κλάδους της Κυκλαδικής οικονομίας, το εμπόριο, την οικοδομή και την αλιεία, η έμμεση επίδραση του τουρισμού στην ανάπτυξη τους, ήταν βραχυπρόσθεμα θετική. Μακροπρόσθεμα οδήγησε σε επικίνδυνη εξάρτηση των κλάδων αυτών από έναν τομέα (τουρισμό) που φημίζεται για την αστάθεια του.

Η ναυτιλία, μια παραδοσιακή ενασχόληση των Κυκλαδιτών ακολούθησε καθοδική πορεία μετά την πρώτη μεταπολεμική δεκαετία, με αίτια που συνδέονται με τον τουρισμό, ενώ και η κρίση της διεθνούς ναυτιλίας μετά το 1975, φαίνεται ότι οδήγησε πολλούς ναυτικούς να στραφούν στις τουριστικές επιχειρήσεις.

Ο τουρισμός στις κυκλάδες στην μεταπολεμική περίοδο, σιγά σιγά εμφανίζεται να είναι ο σημαντικότερος κλάδος της τοπικής οικονομίας, αν κρίνουμε από τη συμμετοχή του τουρισμού στο ΑΕΠ του νομού, που πάντα κυμαινόταν σε πολύ ψηλά επίπεδα.

Μια ιδιαίτερα αρνητική επίπτωση του τουρισμού ήταν η δημιουργία μιας παραοικονομίας με 2 κλάδους:

- Τα μη δηλωμένα ενοικιαζόμενα δωμάτια, και
- Την αγοραπωλησία συναλλάγματος από ιδιώτες επιχειρηματίες.

Σημαντική ήταν η απασχόληση στον τομέα του τουρισμού, όπου εργαζόταν ένα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού καθώς και η συμβολή του στη συγκράτηση του πληθυσμού.

Εκτός από την άμεση απασχόληση στον τουρισμό, ο τομέας αυτός επηρέασε άμεσα και την απασχόληση σε άλλους τομείς, όπως τη γεωργία, το εμπόριο, την οικοδομή και την αλιεία.

Αξιοσημείωτη και αναμφίβολη ήταν η συμβολή του τουρισμού στην συγκρότηση της μετανάστευσης, ενώ παράλληλα ένας αρκετά σημαντικός αριθμός Κυκλαδιτών που κατοικούσε στην πρωτεύουσα επιστρέφει και ανοίγει τουριστικές επιχειρήσεις στις Κυκλάδες.

Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι στην απογραφή του 1981 ο Νομός παρουσιάζει για πρώτη φορά μεταπολεμικά μια μικρή αύξηση του πληθυσμού (2,4%). Η άποψη ότι ο τουρισμός συνέβαλε στη συγκράτηση της μετανάστευσης ενισχύεται από την διαπίστωση ότι τα 5 νησιά που παρουσιάζουν αύξηση πληθυσμού το 1981 μεγαλύτερη του μέσου όρου της χώρας είναι τα τουριστικά νησιά των Κυκλάδων. Πιο συγκεκριμένα: Ίος (+14,2%), Θήρα (+14,3%), Πάρος (+16,3%), Αντίπαρος (+18%) και Μύκονος (+45%).

ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ Β' **Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΚΕΡΚΥΡΑ ΚΑΙ ΣΤΟ ΛΑΣΙΘΙ**

Παρακάτω θα δούμε πώς η τουριστική δραστηριότητα στην Κέρκυρα και στο Λασιθί επηρεάζει την επαγγελματική και εισοδηματική διάρθρωση των κατοίκων των περιοχών αυτών.²⁸

Οι επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στην επαγγελματική και εισοδηματική διάρθρωση στους νομούς αυτούς είναι απόρροια τόσο του τύπου της τουριστικής ανάπτυξης που ακολουθείται, όσο και της αναπόφευκτης ανάγκης να δημιουργηθεί για τις στις περιοχές αυτές μια υποδομή υπηρεσιών για την εξυπηρέτηση του τουρισμού.

Υπάρχει μια εντυπωσιακή επαγγελματική κινητικότητα με κατεύθυνση τα τουριστικά και εμπορικά επαγγέλματα και μια παράλληλη εγκατάλειψη του αγροτικού επαγγέλματος, του οποίου τα επαγγελματικά και εισοδηματικά χαρακτηριστικά είχε η κοινωνικοοικονομική δομή αυτών των δύο νομών.

Το ποσοστό των ατόμων που έχουν διπλό επάγγελμα (τουριστικό και κάποιο άλλο επάγγελμα) αυξάνεται σημαντικά, καθώς και το ποσοστό όσων αντλούν έμμεσα κάποιο εισόδημα από τον τουρισμό, όπως στα ενοικιαζόμενα δωμάτια και στο εμπόριο, ενώ ασκούν κάποιο άλλο επάγγελμα. Η αύξηση των ευκαιριών απασχόλησης οδηγεί σε αύξηση των εισοδημάτων και τελικά σε μια ανοδική κοινωνική κινητικότητα τον πληθυσμό.

Στην Κέρκυρα κυριαρχούν τα τουριστικά επαγγέλματα (24,1%) και τα εμπορικά (20,6%), ενώ τα αγροτικά έχουν μικρό ποσοστό (11,8%), εν αντιθέσει με τα επαγγέλματα των υπηρεσιών (13,4%) αντίθετα, στο Λασιθί το αγροτικό επάγγελμα κυριαρχεί (23,8%) ακολουθούμενο από τους εργαζομένους στις υπηρεσίες (16,7%) και τα τουριστικά (15,6%).

Η σύγκριση με την απογραφή του πληθυσμού το 1981 μας δείχνει ορισμένες πολύ ενδιαφέρουσες διαφορές: στην Κέρκυρα οι αγρότες αποτελούν το 41,1% και οι απασχολούμενοι στον τουρισμό μόνο 10,5%, ενώ οι έμποροι το 7,4%. Στο Λασιθί οι αγρότες είναι το 54,7%, οι απασχολούμενοι στον τουρισμό το 10,2% και οι έμποροι το 6,1%. Σε κάθε περίπτωση το ποσοστό απασχόλησης στον τουρισμό -άμεσης και έμμεσης- είναι πολύ υψηλότερο στην Κέρκυρα από ό,τι είναι στο Λασιθί.

Σημαντική είναι η διαφορά του ποσοστού των διπλοαπασχολούμενων στους δύο νομούς, Κέρκυρα 32% και Λασιθί 23%. Στην Κέρκυρα τα επαγγέλματα όπου κύρια στρέφεται η δεύτερη απασχόληση είναι τα αγροτικά (42,5%) και τα τουριστικά (28,8%). Στο Λασιθί τα επαγγέλματα

²⁸ Πάρις Τσάρτας, Οι κοινωνικές επιπτώσεις του τουρισμού στον Νομό Κέρκυρας και Λασιθίου

είναι ίδια αλλά διαφέρουν σημαντικά τα ποσοστά, το 71,3% στρέφεται στα αγροτικά και μόνο το 10,2% στα τουριστικά. Έτσι, ενώ η απασχόληση στο τουριστικό επάγγελμα γίνεται για εισοδηματικούς λόγους, η δεύτερη απασχόληση στη γεωργία εκφράζει συνήθως την πρόθεση του κατοίκου να διατηρήσει την προσωπική, ή οικογενειακή γεωργική εκμετάλλευση.

Εκτός όμως από την δεύτερη απασχόληση των κατοίκων σε αυτούς τους δύο νομούς, είναι αρκετοί εκείνοι που έχουν και μια περιστασιακή (μη συστηματική) απασχόληση. Στην Κέρκυρα το 5,5% των κατοίκων έχει μια περιστασιακή απασχόληση, ενώ στο Λασιίθι το ποσοστό είναι 2,1%, και στις δύο περιπτώσεις ο τουρισμός προσφέρει εισοδήματα στους απασχολούμενους, (36,9% στην Κέρκυρα, 16% στο Λασιίθι).

Στην Κέρκυρα το 60,1% των εργαζομένων εμφανίζει μια επαγγελματική (τουριστική-εμπορική-υπαλληλική) σχέση με τον τουρισμό, ενώ στο Λασιίθι το ποσοστό είναι 35,2%. Ένα 60% του πληθυσμού στην Κέρκυρα έχει κάποιο ποσοστό εσόδων από τον τουρισμό, ενώ στο Λασιίθι το ποσοστό είναι μόνο 27,4%.

Η σύγκριση της επαγγελματικής διάρθρωσης στις δύο περιοχές οδηγεί στο συμπέρασμα ότι στην Κέρκυρα, είτε σαν πρώτη, είτε σαν δεύτερη, είτε σαν περιστασιακή απασχόληση, κυριαρχεί ο τουρισμός, ενώ στο Λασιίθι η κατάσταση είναι περισσότερο μοιρασμένη ανάμεσα στα τουριστικά-εμπορικά και αγροτικά επαγγέλματα.

Η Κέρκυρα εμφανίζει σχετικά υψηλότερα εισοδήματα από το Λασιίθι σε έρευνες που έχουν γίνει, ενώ και στις δύο περιοχές τα μέσα εισοδήματα είναι ικανοποιητικά. Δύο μή τουριστικοί οικισμοί (Τζερμιάδο – Άνω Κορακιάνα) εμφανίζουν τα υψηλότερα ποσοστά στο χαμηλότερο εισοδηματικό κλιμάκιο, ενώ στους τουριστικούς οικισμούς των δύο περιοχών, ιδιαίτερα στην Κέρκυρα εμφανίζονται τα υψηλότερα ποσοστά στα υψηλά εισοδηματικά κλιμάκια.

Στατιστικά υπάρχει σημαντική διαφορά στα μέσα εισοδήματα των δύο νομών, ενώ το ίδιο συνέβη και στη σύγκριση των μέσων εισοδημάτων των τουριστικών οικισμών Μπενίτσες και Ελούντα, Κασσιόπη και Παχειά Άμμος, και Κάβος με Μύρτο.

Υπάρχουν λοιπόν σημαντικές ενδείξεις ότι ο τουρισμός συμβάλλει στη δημιουργία υψηλότερων εισοδημάτων. Στους δύο αυτούς νομούς υπάρχει μια τάση αύξησης των καταναλωτικών προτύπων που δείχνει τόσο την ύπαρξη περισσευόμενου εισοδήματος, όσο και την ύπαρξη έμμεσου εισοδήματος προερχόμενου κυρίως από την άμεση και έμμεση εμπλοκή των απασχολούμενων του τουρισμού.

Είναι εμφανές ότι η σχέση του τουρισμού με την επιλογή του επαγγέλματος που κάνει ο κάτοικος των περιοχών αυτών έχει ιδιομορφίες που οφείλονται τόσο στα έμμεσα εισοδήματα που προέρχονται από τον τουρισμό, όσο και στην εντύπωση που έχουν συχνά οι κάτοικοι των τουριστικών περιοχών ότι «εργάζονται στον τουρισμό» όχι γιατί ασκούν

τουριστικό επάγγελμα, αλλά γιατί θεωρούν σημαντικότερο κριτήριο όχι την κλασική ταξινόμηση του επαγγέλματος τους, αλλά το ότι σημαντικό μέρος του εισοδήματός τους προέρχεται από το συγκεκριμένο κλάδο.

Η αύξηση αυτή των καταναλωτικών προτύπων δημιουργήθηκε λόγω της αύξησης των εισοδημάτων από τις τουριστικές δραστηριότητες, γεγονός που επέβαλλε ουσιαστικά τη διαρκή αναζήτηση νέων πηγών εισοδήματος από τους ντόπιους.

Η τουριστική ανάπτυξη της εκάστοτε περιοχής έπαιξε επίσης ρόλο στην απόφαση των κατοίκων να στραφούν προς κάποιο τουριστικό επάγγελμα. Αυτό παρατηρήθηκε πιο έντονα στην Κέρκυρα από ότι στο Λασίθι.

Η επικράτηση μιας νέας αντίληψης για την κοινωνική θέση, που μετριέται πλέον με κύριο γνώμονα το εισόδημα και λιγότερο το επάγγελμα, συνέβαλλε στην αλλαγή των προτιμήσεων από τα επιστημονικά επαγγέλματα στα εμπορικά και τουριστικά.

Εν κατακλείδι, η ανάλυση των εισοδημάτων επισημαίνει την τεράστια σημασία των άμεσων και έμμεσων εισοδημάτων που προέρχονται από τον τουρισμό. Παράλληλα, η αλλαγή των επαγγελματικών προτύπων και η σύνδεση επιλογής του επαγγέλματος των κατοίκων αυτών των περιοχών με την τουριστική ανάπτυξη, δείχνουν τη δυναμική παρουσία του τουρισμού στις δύο περιοχές.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Όπως είδαμε, η τουριστική δραστηριότητα σε έναν τόπο υποδοχής μπορεί να έχει και αρνητικά και θετικά αντίκτυπα στην οικονομία του.

Αν κοιτάξουμε γενικά όλα τα αντίκτυπα που μπορεί να έχει ο τουρισμός, εκτός των οικονομικών όπως περιβαλλοντικές, κοινωνικές και δημογραφικές, θα καταλήξουμε ότι οι αρνητικές επιπτώσεις υπερεισχύουν των θετικών σε όλους τους τομείς της κοινωνίας. Για έναν τόπο υποδοχής όμως, οι θετικές οικονομικές επιπτώσεις του τουρισμού υπερεισχύουν των αρνητικών.

Στα παραδείγματα των νομών Κυκλάδων καθώς και των νομών Κέρκυρας και Λασιθίου, είδαμε τις θετικές και αρνητικές οικονομικές επιδράσεις της τουριστικής δραστηριότητας, που λειτούργησε καταλυτικά (ιδίως στις Κυκλάδες) για τις τοπικές οικονομίες, είτε στην πιο σύγχρονη εποχή, ή στην εποχή της μεταπολεμικής περιόδου, τότε που ο τουρισμός άρχισε να αναπτύσσεται ραγδαία σε όλη την Ελλάδα.

Ο τουρισμός επέφερε στους τόπους υποδοχής αύξηση της απασχόλησης, αύξηση των εισοδημάτων στους κατοίκους, αυξάνοντας το βιωτικό επίπεδο των περιοχών αυτών. Η περαιτέρω ανάπτυξη του τουρισμού εμφάνισε και τις αρνητικές οικονομικές επιπτώσεις του, όπως την ολιστική παρουσία του τουρισμού σε τοπικές οικονομίες και την εγκατάλειψη άλλων οικονομικών τομέων τους.

Στην σημερινή εποχή, η μαζικοποιημένη μορφή του τουρισμού οδήγησε σε αλλαγή της τοπικής κοινωνικοοικονομικής δομής, που τείνει να γίνει αστική.

Το συμπέρασμα ότι για να συνεχιστεί η τουριστική ανάπτυξη, χρειάζεται κατάλληλος σχεδιασμός της από τους παράγοντες της τουριστικής πολιτικής, ούτως ώστε να ελαχιστοποιηθούν οι αρνητικές οικονομικές συνέπειες στους τόπους υποδοχής, είναι αναπόφευκτο.

Παρ'όλο που η ουσιαστική φύση του φαινομένου του τουρισμού δεν προβλέπεται –η δεν είναι δυνατόν– να αλλάξει, στο μέλλον πρόκειται να διαφοροποιηθεί ακόμα περισσότερο από άποψη οργάνωσης δραστηριοτήτων, χωροχρονικών χαρακτηριστικών και συμμετοχής νέων ομάδων του πληθυσμού.

Σε αυτό συμβάλλουν οι τωρινές τάσεις, οι οποίες περιλαμβάνουν τη μείωση της ελκυστικότητας του τουρισμού (τουλάχιστον μεγάλης κλίμακας), την αναζήτηση και την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, τον κορεσμό πολλών τουριστικών προορισμών και την αναζήτηση νέων, την χρήση του τουρισμού ως κύριου μοχλού και μέσου για την ενίσχυση πολλών οικονομιών, ιδιαίτερα αυτών του ανεπτυγμένου κόσμου, εν αντιθέσει με το παρελθόν, την αξιοποίηση πόρων που μέχρι

τώρα δεν ανήκαν στους συμβατικούς τουριστικούς πόρους(όπως βιομηχανικά κτίρια ή περιοχές),τον συνδυασμό της δραστηριότητας της αναψυχής και του τουρισμού με άλλες δραστηριότητες(συνέδρια,υγεία, επαγγελματικές συναντήσεις κτλ),την συμπληρωματική ανάπτυξη γειτονικών προορισμών για μείωση της αβεβαιότητας και επίτευξη περισσότερων ωφελειών (λόγω οικονομιών συγκέντρωσης και γειννίασης, και τέλος ,με την προσπάθεια μείωσης της εποχικότητας των σχετικών με τον τουρισμό δραστηριοτήτων.

Για να υπάρξει ο κατάλληλος σχεδιασμός της τουριστικής ανάπτυξης προς αποφυγή,από τους αρμόδιους παράγοντες ούτως ώστε να ελαχιστοποιηθούν οι αρνητικές συνέπειες του τουρισμού,πρέπει πρώτα από όλα να ληφθεί υπόψιν η έννοια της φέρουσας ικανότητας ενός τόπου υποδοχής,δηλαδή,την τουριστική συχνότητα (με άλλα λόγια ο αριθμός των τουριστών) που μπορεί να γίνει αποδεκτή από το κοινωνικο – οικονομικό σύστημα ενός τόπου,χωρίς να το αλλάζει ανεπανόρθωτα και το όριο της οποίας, οι τόποι υποδοχής δεν μπορούν ή δεν πρέπει να περάσουν, αφού κινδυνεύουν να υποστούν σημαντικές αρνητικές συνέπειες στην οικονομική δομή τους.

Εφόσον ληφθεί υπ'όψιν η έννοια της φέρουσας ικανότητας στο σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης, θα πρέπει να συμπεριληφθούν και οι έννοιες της αειφορίας και της βιώσιμης ανάπτυξης,λέγοντας αειφορία εννοούμε την στρατηγική ανάπτυξης η οποία στοχεύει να διασφαλίσει την ικανοποίηση των αναπτυξιακών αναγκών μέσα στα υφιστάμενα βιοφυσικά όρια ,στη βάση της ελαχιστοποίησης των επιπτώσεων και της βιώσιμης διαχείρισης και εξοικονόμησης στην χρήση των φυσικών πόρων.Βιώσιμη ανάπτυξη είναι ο τύπος της τουριστικής ανάπτυξης ο οποίος δραστηριοποιείται ισόρροπα στην τοπική,κοινωνική,πολιτισμική και περιβαλλοντική δομή του κάθε τόπου υποδοχής,διαμορφώνοντας παράλληλα όρους όπως υπηρεσίες,υποδομές και τεχνογνωσία για την συνεχή ανατροφοδότηση της επιδιώκοντας περιβαλλοντική προστασία, κοινωνική δικαιοσύνη και φυσικά οικονομική αποτελεσματικότητα.Οι φορείς της είναι οι κάτοικοι,οι τουρίστες, οι τοπικές τουριστικές επιχειρήσεις,οι τουριστικοί πράκτορες και οι κρατικοί ή τοπικοί φορείς άσκησης τουριστικής προβολής.

Η μακροχρόνια συντήρηση του τουρισμού θα βασιστεί όπως πάντα στην ικανότητα των τοπικών παραγόντων και των επαγγελματιών του τουρισμού να ελαχιστοποιούν τα κόστη του και να μεγιστοποιούν τα οφέλη του.Όπως ήδη είδαμε στις πρώτες σελίδες,τα οικονομικά αντίκτυπα σε έναν τόπο υποδοχής μπορούν να διαφέρουν λόγω συνθηκών η πηγών πρώτων υλών.Οι κάτοικοι και οι τοπικοί οικονομικοί παράγοντες πρέπει να ισορροπήσουν ένα ευρύ πεδίο αντικτύπων,που μπορούν να επηρεάσουν θετικά ή αρνητικά έναν τόπο υποδοχής.

Οι “ηγέτες” ενός τόπου, αυτοί που θα καθορίσουν τελικά τη μορφή του προσφερόμενου προϊόντος πρέπει να έχουν όραμα και να αποφεύγουν τον πειρασμό να αποκρύψουν-συγκαλύψουν τυχόν δυσκολίες που θα φέρει η τουριστική ανάπτυξη, επίσης πρέπει να ισορροπήσουν τις ευκαιρίες και το συμφέρον όλων των τομών της τοπικής κοινωνίας, εργαζόμενοι ενάντια σε συνθήκες όπου τα θετικά αντίκτυπα ωφελούν έναν τέτοιο τομέα και επιδρούν αρνητικά σε έναν άλλο.²⁹

Αντιστρόφως, η ευαισθησία της τοπικής κοινωνίας στον τουρισμό σημαίνει την αποφυγή υπερβολικών εμποδίων σε αυτή την βιομηχανία, που θα μπορούσαν να εμποδίσουν την ευημερία της. Κανείς δεν πρέπει να βασιστεί στον τουρισμό για να λύσει όλα τα προβλήματα, ο τουρισμός είναι μόνο άλλη μια πτυχή της κοινωνίας.

Ενώ δημιουργικές στρατηγικές ανάπτυξης τουριστικών ελκυστρων και υπηρεσιών μπορούν να αυξήσουν την ευημερία των τόπων υποδοχής ή να διορθώσουν τοπικές ανικανότητες, ο τουρισμός όπως κάθε βιομηχανία, πρέπει να εξασφαλίσει ότι το προϊόν του ελκύει πελάτες. Αυταρχικοί κανόνες και περιορισμοί, καθώς και υψηλοί φόροι, μπορούν να κάνουν τις τουριστικές επιχειρήσεις λιγότερο ελκυστικές ή ανταγωνιστικές.

Επειδή το πεδίο των αντικτύπων που πηγάζουν από τον τουρισμό είναι ευρύ και συχνά επηρεάζει τομείς πέρα από αυτούς συνήθως σχετιζόμενους με τον τουρισμό, οι υπεύθυνοι τοπικοί οικονομικοί παράγοντες και ο τοπικός πληθυσμός που καταλαβαίνουν πολύ καλά τα οικονομικά οφέλη ή τα κόστη του, μπορούν να τον αφομοιώσουν στην τοπική κοινωνία τους με τον πιο θετικό τρόπο.

Τέλος, η αντίθεση ανάμεσα στις θετικές επιδράσεις στην απασχόληση και τα εισοδήματα με αμφιλεγόμενες ή αρνητικές επιδράσεις επιδράσεις στον εκσυγχρονισμό της παραγωγικής βάσης ή στην πρόσδεση των υπόλοιπων κλάδων της οικονομίας σε έναν κλάδο -τον τουριστικό- μάλλον ασταθή μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι μια γενικότερη θετική ή αρνητική αποτίμηση του οφέλους που έχει μια τοπική οικονομία, μπορεί να γίνει μόνο υπό όρους και προϋποθέσεις, με κυριότερο όρο την αναλυτική καταγραφή των πολλαπλών επιδράσεων του τουριστικού εισοδήματος στους τόπους υποδοχής που έχουν/ακολουθούν διαφορετικά πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης.

²⁹ Glenn Kreag, *The Impacts of Tourism*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γεώργιος Κοτσιδόπουλος , ‘Ο τουρισμός,θεωρητική προσέγγιση’
- Πάρις Τσάρτας , ‘Τουρίστες.Ταξίδια,Τόποι,Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον Τουρισμό
- Πάρις Τσάρτας,Χάρης Κοκκώσης.Ελένη Μπριασούλη , ‘Τουριστική Ανάπτυξη,Πολυεπιστημονικές προσεγγίσεις’
- Πάρις Τσάρτας, ‘Οι κοινωνικές επιπτώσεις του τουρισμού στους νομούς Κέρκυρας και Λασιθίου’
- Πάρις Τσάρτας , ‘Η επίπτωση του τουρισμού στις Κυκλάδες’
- Μανωλόγλου Ε.,Τσάρτας Π.,Μάρκου Α.,Παπλιάκου Β. , ‘Ο τουρισμός ως παράγοντας κοινωνικής αλλαγής.
- Γ.Κολτσιδόπουλος, ‘Εισαγωγή στον Τουρισμό’
- William C.Gartner , ‘ Τουριστική ανάπτυξη:αρχές,διαδικασίες και πολιτικές’
- Στέλιος Βαρβαρέσος , ‘Τουρισμός: Έννοιες,Μεγέθη,Δομές, η ελληνική πραγματικότητα’
- Glenn Kreag “The Impacts of Tourism”
- Άρθρα,Μελέτες,Στατιστικές από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού.
- Άρθρα και μελέτες από U.N.E.P (United Nations Environment Programme,Division of Technology,Industry,and Economics)
- Travel Inx Inc. Technology and Tourism
- University of Alaska, ‘Cost-Benefit Analysis of Local Toyrism Development.’
- Janet Anderson , ‘Measuring The Local Impacts of Tourism’